

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT
UUSIMA AJA ÕPPETOOL

Solveig Niitra

**HIINA RAHVAVABARIIGI JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE POOLT AAFRIKA
RIIKIDELE 21. SAJANDIL ANTUD ARENGUABI VÕRDLUS ETIOOPIA NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Karin Veski, PhD

TARTU 2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ARENGUTEORIID	8
1.1 Mis on areng ja arenguabi?	8
1.2 Teoreetilised lähenemised Aafrika riikide arengule	10
1.3 Kas arenguabi toimib?	13
2. USA JA HIINA OSALUS BILATERAALSES ARENGUABIS	17
2.1 Ajalooline taust	17
2.2 Laenude andmise põhimõtted	21
2.3 Bilateraalsed majanduslikud suhted Etioopia näitel	23
3. USA JA HIINA OSALUS MULTILATERAALSES ARENGUABIS	25
3.1 USA ja rahvusvahelised organisatsioonid	25
3.2 Hiina ja rahvusvahelised organisatsioonid	27
3.3 Multilateraalsed majanduslikud suhted Etioopia näitel	29
KOKKUVÕTE	31
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	33
RESUMÉ	40

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö võrdleb kahe doonorriigi, Ameerika Ühendriikide ning Hiina Rahvavabariigi, arenguabi Aafrika riikidele. Seda eeskätt just finantsilise abi, ehk laenude ja toetuste võtmes. Teemast lähtuvalt olen formuleerinud järgneva uurimisküsimuse: Mil määral on USA ja Hiina Aafrikasse suunatud laenude näol tegemist finantsilise abiga, mis toetab arengut inimlähedasest perspektiivist? Areng inimlähedasest perspektiivist tähendab, et laenud on suunatud sektoritesse, mis toetavad piirkonnas elavaid inimesi, mitte riigi rahalist võimekust. Sellest lähtuvalt on oluline suunata finantsilist abi näiteks haridusse, tervishoidu, veele ligipääsu ja tööstussektorisse. Sama käsitluse järgi on kahjulik suunata finantsilist abi näiteks teedehitusse, kaevandussektorisse ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogiasse, sest see toetab suures osas vaid toormaterjalide riigist väljavedu, millest riigi elanikkond ei rikastu. Laenud tähendavad selle töö kontekstis finantsilist abi, mis antakse abisaajariigile kokkuleppega, et riik maksab selle mingi ajaperioodi ja traditsiooniliselt ka teatud intressimääraga tagasi. Toetused erinevad laenudest selles osas, et tagasimakse pole ettenähtud. Antud töös kasutan nii laenude kui toetuste puhul veel sõnu investeering ja finantsabi, seejuures laenusid ja toetusi kohati mitteeristavalt, sest enamik andmebaase ei pruugi säärast eristust teha (mõlemad loetakse arenguabiks) ning selle töö seisukohalt on olulisemad sektorid, kuhu finantsiline abi suunatakse. Doonorriigi all pean silmas laenu või toetuse pakkujat ning abisaajariik või sihtkohariik on see, kellele finantsilist abi antakse. Eristan bilateraalselt ning multilateraalselt arenguabi – bilateraalne viitab kahepoolsele lepingule ehk ühelt doonorriigilt otse abisaajariigile; multilateraalne tähendab mitmepoolset lepingut ehk mitmelt riigilt või mõnelt rahvusvaheliselt organisatsioonilt antud finantsiline abi, kus doonorriik osaleb.

Olen doonorriikide võrdluseks valinud need riigid, sest nii Hiina kui USA on maailma mastaabis väga suured bilateraalse finantsabi pakkujad, võttes seejuures aktiivselt osa ka multilateraalsetest abiprogrammidest. Samuti on Hiina ja USA riigikorrad, laenude andmise printsiibid ja üleüldine rahvusvaheline poliitika väga erinevad kui mitte vastanduvad, mis võimaldab doonorriikide sisukat analüüsi. Autoritaarne ja sotsialistlik Hiina nimetab end arenguriikide bloki eestvedajaks ja liitlaseks. Laenusid jagab Hiina sõltumatult sellest, milline on abisaajariigi majanduslik või poliitiline olukord ning säärase kontrollmehhanismi puudumine on paljude Aafrika riikide jaoks tekitanud nõndanimetatud laenulõksud. Laenulõksud muudavad abisaajariiki doonorriigist

sõltuvaks, sest abisaajariik ei suuda laenusummasid tasuda ning seetõttu saab doonorriik teda majanduslikult ja/või poliitiliselt kontrollida. Hiina laenude andmise praktikad nimetatakse tihti neokolonialismiks ja majanduslikuks imperialismiks. Mõlemad terminid rõhutavad eelnevalt mainitud majanduslikku sõltuvussuhet doonorriigi ja abisaajariigi vahel. Taolisi süüdistusi esitatakse teinekord ka USA-le.

USA arenguabile heidetakse tihti ette, eriti just Hiina ning tema liitlaste poolt, seotust abisaajariigi poliitikaga. See seotus ei väljendu enamasti küll otseses sekkumises, kuid üleüldises tingimuste seadmises ning endale sobivate poliitikate toetamises. Sellest lähtuvalt on USA lähiajaloo arenguriikidesse suuri summasid demokraatlike institutsioonide edendamiseks suunanud, kuid see pole varasemas ajaloos ilmingimata niimoodi olnud. Erinevalt Hiinast on USA laenud tugevalt reguleeritud, mis ei pruugi tähendada, et arenguabi jagatakse efektiivselt ning seetõttu on mitmed autorid ka USA-d laenuõksudes süüdistanud. Keeruline on leida käsitlusi, mis analüüsivad suurriikide bilateraalselt või multilateraalselt arenguabi objektiivselt. USA mõistab Hiina Aafrikapoliitikat hukka, sest see pöörab laenude väljastamise tingimustele liialt vähe tähelepanu. Hiina arvates rikuvad USA ning sellega tugevalt seotud Bretton Woodsi institutsioonid Aafrika riikide suveräänsust oma rangete laenude väljastamise reeglitega. See teeb väliste faktorite mõju uurimise oluliselt keerulisemaks. Minu hüpoteesiks on, et USA on lähiajaloo investeerinud inimlähedase arenguga seotud sektoritesse proportsionaalselt oluliselt rohkem kui Hiina.

Kuna Aafrika mandril asub 54 riiki, olen ma antud töö mahtu arvestades valinud USA ja Hiina arenguabi näidete analüüsimiseks neist ühe – Etioopia, mille ajaloost annan siinkohal lühikese ülevaate. Minu hinnangul ilmestab just Etioopia näide kahe doonorriigi laenude andmise praktikad ning selleks on mitmeid põhjuseid – Etioopia ei olnud kunagi koloonia. Wichali lepinguga (tuntud ka kui Wuhale või Uccial'i leping) aastal 1889, loovutas toonane Etioopia keiser Menelik II Eritrea alad Itaaliale, kuid säilitas võimu praeguse Etioopia aladel ning ka ligipääsu merele Eritrea kaudu. Hilisemalt üritasid itaallased väita, et lepingu kohaselt oli keisril kohustus välissuhetega seotud küsimustes itaallastega konsulteerida (mis muudaks Etioopia formaalselt Itaalia protektoraadiks), kuid keisri enda sõnul jättis leping talle siiski võimaluse, mitte kohustuse konsultatsiooniks. Menelik II astus lepingust aastal 1893 tagasi ning kogus Itaalia invasiooni kartuses kokku suure sõjaväe. 1895. aastal astus Itaalia invasioonikatsese vastu 100 000 relvastatud sõdurit - üle viie korra rohkem kui Itaalia sõjamehi. Suur kaotus pani Itaalia vallutusplaanid mitte ainult pikaks ajaks pausile, aga demonstreeris seejuures Euroopale Etioopia sõjalist jõudu (July, 1970: 340).

Alles 1935. aastal tuli Mussolini seda kaotust kätte maksma ning ründas Etioopiat, okupeerides sealsed alad aastateks 1936-1941 enda kontrolli alla (Nugent, 2004: 19). See ajalooline iseseisvus, mille erandiks oli vaid Mussolini invasioon, on antud töös oluline sellepärast, et see tähendab, et Etioopia poliitilist ja majanduslikku struktuuri ei loodud Euroopa riikide poolt. Paljud endised kolooniad on tänini veel majanduslikult ja poliitiliselt endise emamaaga tugevalt seoses, kuid Etioopia mitte.

Liikudes ajas edasi näeme, et Etioopia minevik on tugevalt seotud ka sotsialismiga, mis on selles töös oluline, sest üks doonorriikidest on sotsialistlik ning teine demokraatlik. Addis Abeba peaväljaku kõrval asub Punase Terrori Märtrite muuseum, mis annab mingil määral aimu sellest, kui tihedalt sotsialismiga seotud kogemused sealsete elanike kollektiivmõistus eksisteerivad. Sotsialismiajastu märksõnaks on sõjaline rühmitus Derg, mis tuli Etioopias võimule aastal 1974 ning hakkas ajama poliitikat, mida nad ise nimetasid algselt „Etioopia sotsialismiks“ ning hilisemalt marksismiks-leninismiks (Nugent, 2004: 251-256). Tänapäeval on Etioopias etnilisusel põhinev föderaal-demokraatlik süsteem, mis annab Etioopia etniliselt piiritletud osariikidele ulatusliku autonoomia – õiguse omada sõjaväge ning ka enesemääramise õiguse (Nugent, 2004: 487). Just enesemääramise õiguse ning sellest tuleneva eraldumisõigusega iseseisvus Etioopia küljest 1993. aastal Eritrea. Etioopias on võimul olnud mitmeid poliitilisi režiime – monarhistlik, sõjaväeline ning seejärel föderaal-demokraatlik. Lisaks sellele oli Aafrika Sarve piirkond, eesotsas Etioopia ja Somaaliaga oluline Külma sõja kontekstis – sealsed riigid asusid Punase mere ja India ookeani ääres, paiknedes väga lähedal Lähis-Idale. Seetõttu oli Aafrika Sarve piirkond USA jaoks strateegiliselt väga oluline (Schmidt, 2013: 143).

Historiograafilise poole pealt ei ole eestikeelset kirjandust Aafrika teemadel kuigi palju kirjutatud. Varasemalt on sarnaseid teemasid, eelkõige just Hiina tegevust Aafrikas, Tartu Ülikoolis enda bakalaureusetöodes käsitlenud näiteks Silver Kungas (Kungas, 2012), Helika Jürgenson (Jürgenson, 2011) ning Karl-Hendrik Pallo (Pallo, 2017). Populaarteaduslikult on Hiina majanduslikust ekspansionismist kirjutanud näiteks Hannes Hanso (Hanso, 2009). Tallinna Tehnikaülikoolis on Zinabu Samaro Rekiso käsitlenud Aafrika riikidega seotud arenguteemasid oma doktoritöös, samuti Etioopia näitel (Rekiso, 2018). Lisaks sellele on Frederick Cooper Aafrikat ning ka sellega seonduvaid arenguteooriaid mitmes oma teoses käsitlenud (Cooper, 2002; 2010). Nii Cooper kui Rekiso käsitlevad arengut inimkeskselt, suhtudes arenguökonomika ajalooliste koolkondade ning rahvusvaheliste organisatsioonide ajaloolistesse tegevustesse

kriitiliselt. Võõrriikide, seehulgas Hiina Rahvavabariigi, USA ning rahvusvaheliste organisatsioonide sekkumisest Aafrika riikide majandusse ja poliitikasse kajastavad Ian Taylor ja Paul Williams oma artiklikogumikus (Taylor & Williams, 2004). Bretton Woodsi institutsioonide tegevust kritiseerib William Easterly, kes on arenguabi ebaefektiivsuse teemadel kirjutanud ka mitmeid artikleid (Easterly, 2003; 2006; 2007). Eeskätt nende autorite abil avangi selle töö teoreetilise osa ning arengu mõiste.

Erinevalt eelkäijatest käsitleb minu bakalaureusetöö spetsiifiliselt finantsilist arenguabi, sidudes selle tugevalt inimlähedase arengu mõistega. Areng inimlähedasest perspektiivist on kontseptsioon, mille selles töös ise defineerinud olen ning mida varasemad autorid ei käsitle. Autorid nagu Cooper ja Rekiso on küll mingil määral lähenenud arengu mõistele inimlähedasest perspektiivist, kuid nad ei ole seda sidunud reaalsete andmetega. Enda töös vaatlen eri andmestikke, et arenguabi suurused reaalsesse numbritesse panna. Nendes andmestikes on näha, kui palju üks või teine doonorriik just inimlähedasest perspektiivist olulistesse sektoritesse investeerib ning seetõttu on võimalik teha ka tõenduspõhiseid järeldusi. Seejuures ei jäta ma kõrvale kahe doonorriigi ja Aafrika riikide majanduslikke suhteid varasemas ajaloos. Varasemad autorid käsitlevad enamasti rahvusvaheliste organisatsioonide arenguabi doonorriikide bilateraalsetest arenguabist eraldiseisvalt. Mina käsitlen doonorriike aga osana nendest rahvusvahelistest organisatsioonidest. Teema valik tuleneb suures osas minu isiklikust huvist Aafrika riikide vastu, kuid minu arvates on seda laiemalt oluline uurida, sest Aafrika riikide finantsilised probleemid ei mõjuta ainult neid endid. Väga tihti seotakse Aafrika riikide probleemid nende endi otsuste ja tegudega, tekitades sellel suunal sügavaleulatuvaid stereotüüpe. Isegi kui Hiina osalus kontinendi tegemistes on paljudele teada siis see, kuidas Eesti mõttes olulised liitlased nagu USA või rahvusvahelised organisatsioonid nagu ÜRO, Maailmapank ja Rahvusvaheline Valuutafond nende läbikukkumistega seotud on, ei pälvi enamasti avalikkuse tähelepanu. Kui Eesti on ülemaailmne arenguabisse panustaja, peab Eestis uurima ka seda, mis on abisaajariike negatiivselt mõjutavad arenguabi praktikad.

Töö on jagatud kolmeks peatükiks, mis jagunevad omakorda alapeatükkideks. Selleks, et mõista, mida antud töös arengu ja arenguabi all silmas pean, on esimene peatükk pühendatud teoreetilisele osale. Peamised küsimused, mida peatükk käsitleb, on seotud arengu erinevate definitsioonidega ning sellega, kuidas arenguabi teooriad Aafrika riikide näitese sobituvad. Arutlen ka selle üle, kas ja kuidas arenguabi Aafrika riikidele kasulik on. Keskseks küsimuseks on muuhulgas, kas

arenguabi efektiivsuse määrab doonorriigi laenude andmise praktika või abisaajariik ise – kes vastutab ebaõnnestunud arenguabi eest? Peatun põhjustel, miks Aafrika riigid üldse laenusid võtavad. Teine peatükk analüüsib USA ja Hiina bilateraalselt arenguabi, kirjeldades ajalooliste suhete tausta ning USA ja Hiina laenude andmise põhimõtteid. Keskseteks küsimusteks on näiteks see, mis on laenude andmise tingimusteks ning mida laenulepingud sisaldavad. Viimases alapeatükis analüüsin mõlema doonorriigi suhteid Etioopiaga, et heita pilk Aafrika riikidele laenude andmise põhimõtetele ning tendentsidele üleüldiselt. Olen vaadeldavaks perioodiks valinud lähiajaloo aastad 2000 kuni 2020¹, sest varasemalt ei ole Hiina laenud olnud eriti ühtlased. Lisaks sellele on Hiina laenude praktika kujunenudki välja eeskätt just 21. sajandil ning seetõttu ei oleks kahe doonorriigi võrdlemine varasemal perioodil sisukas. Kolmas peatükk analüüsib doonorriikide osalust multilateraalses arenguabis. Siinkohal ei keskendu ma niivõrd numbritele, vaid pigem üleüldisele osalusele – milliseid organisatsioone toetatakse rohkem ning kuidas need organisatsioonid omakorda Aafrika riike toetavad. Esimene ja teine alapeatükk kirjeldavad vastavalt Hiina ja USA seoseid multilateraalsete ettevõtmistega ning kolmas alapeatükk seob selle kõik Etioopia näitega tervikuks.

¹ USA puhul on kohati kasutatud ka aastaid 2001-2021, sest kasutatud andmebaasides puudus aasta 2000 kohta info. Hiina puhul puudus info peale aastat 2020. Vaadeldav periood on mõlemal riigil seega 20 aastat 21. sajandil.

1. ARENGUTEOORIAD

Esimene peatükk avab käesoleva bakalaureusetöö teoreetilise poole. Lahti seletatakse arengu ning arenguabi mõisted ning üleüldised teoreetilised lähenemised Aafrika riikide arengule. Viimases alapeatükis tuleb juttu sellest kas arenguabi üldse toimib ning milleks seda vaja on.

1.1 Mis on areng ja arenguabi?

Selleks, et mõista, mis on arenguabi kui selline, on tarvilik Aafrika riikide perspektiivist esmalt arengu definitsiooni avada. Frederick Cooper kirjeldab arengut oma teoses kui väga muutlikku kontseptsiooni, mille tähendused võivad tihti vastuolulised olla. Aafrika riikide puhul oli iseseisvumise järgselt kõige lihtsam ja elulähedasem tähendus arengule eesmärk omada puhast vett, korralikku kooliharidust ning tervishoiusüsteemi; suurendada saagi- ning tööstuskaupade tootmisvõimekust ning omada ligipääsu tarbekaupadele, millel on teiste riikide elanike elus igapäevane koht. Paljudes Aafrika riikides muutus riigipeade jaoks aga olulisemaks hoopis isiklik kasu, mistõttu needsamad arenguga seotud küsimused jäid tihtilugu sisepoliitilisest agendast kõrvale (Cooper, 2002: 91). Niisiis eksisteerib Aafrika riikides tänapäevani olukord, kus näiteks ligipääs puhtale veele võib olla limiteeritud. Seda eriti riikides, kus on aset leidnud looduskatastroofid ning mille infrastruktuur ei suuda ise abivajajaid koheselt aidata ning ligipääsu puhtale joogiveele taastada. Eeskätt mõjutab see tervishoidu, sest mustas joogivees levivad haigused nagu koolera, mille laiaulatuslikku levikut on aastal 2023 näha näiteks Mosambiigis, peale tsüklonit Freddy (UNICEF, 2023). Seisev vesi, mida paljudes majapidamistes ning nende lähedustes leidub, meelitab ligi sääski, kes levitavad malaariat. Lähtudes Frederick Cooperi käsitlusest, peaksid olulisimad arenguabi investeeringud inimlähedasest perspektiivist minema veele ligipääsu, haridussüsteemi, tervishoidu, põllumajandusse ning tööstussektorisse.

Majandusteadlane Eve Parts defineerib oma õpikus „*Arenguökonomika*“ arengut kas staatiliselt või dünaamiliselt – staatiline lähenemine vaatlleb arengut seisundi või eesmärgina, mille poole püüelda, kuid dünaamilise lähenemise vaatepunktist on areng protsess, mis sisaldab erinevaid põhjuslikke seoseid. Seejuures on võimalik vahet teha ühiskonna üldisel arengul, majanduskasvul ning majanduslikul arengul. Niisiis on arengu osadeks veel näiteks „*väärtushinnangute ja hoiakute muutumine; mittemateriaalsete vajaduste (turvatunne, õnn) rahuldatus; tehnoloogia areng; ühiskondlike (riiklike) institutsioonide areng; demograafiline areng; jt.*“. Seega on kaasaegse

arengukäsitluse osaks tihti demokraatia, inimõigused, detsentraliseeritus ning paljud muud asjad, mis võivad kohati minna vastuollu nõndanimetatud traditsioonilise arengueesmärgi ehk majanduskasvuga (Parts, 2000: 15-18). Klassikaline arenguökonomika väidab veel, et investeeringud arengusse peavad eeskätt tulema riigilt endalt, mitte välisinvestoritelt (Rekiso, 2018: 63).

Gebrehiwot Baykedagn, Etioopia autor, rõhutab valitsusinstituutide püsivuse olulisust ning riigijuhtide vastutust oma rahva ees arengu ja rikkuse tagamisel. Tema sõnul on just riigi elanike heaolu määrav faktor riigi enda rikkuse, stabiilsuse ning üldise tugevuse tagamisel (Rekiso, 2018: 51). Baykedagni sõnul mõjuvad ebaproportsionaalselt suured investeeringud transpordi- ning kommunikatsioonisektorisse kasulikult vaid välisinvestoritele, kui investeeringuid ei tehta sama mastaapselt haridusse, majanduse mitmekesistamisse ning siseriikliku kaubanduse laienemisse. Seda seetõttu, et säärase välisinvesteeringute eesmärgiks on tooraine ekspordi ja valmiskaupade impordi kaudu ebavõrdse kaubandussuhte tekitamine. Lisaks ei lähe tööstuskaupade valmistamiseks sama palju inimressurssi vaja nagu tooraine kaevandamiseks (Samas: 56). Seega ei ole transpordi- ning kommunikatsioonisektorisse finantsabi suunamine inimlähedasest arengu definitsioonist lähtudes oluline, vaid mõjub abisaajariigile pigem kahjulikult. Säärsed investeeringud tekitavad minu hinnangul sõltuvussuhteid ning laenuõksusid, sest need aitavad kaasa abisaajariigi ressursside eksploatatsioonile, takistades jätkusuutlikku arengut.

Tänaseks on areng rahvusvaheliste instituutide seisukohalt saavutanud uue definitsiooni, mis on minu arvates suuresti seotud lääneriikide ja nendega seotud organisatsioonide liigse sekkumisega Aafrika riikide majandusse ning vastavate läbikukkumistega. Zinabu Samaro Rekiso kirjutab oma doktoritöös, et areng on hakanud tähendama vaesuse vähendamist, inimese baasvajaduste tagamist, individuaalset arengut ning olemasolevate tootmisstruktuuride ülalpidamist. Tänu sellele kasutatakse termineid „arenenud riik“ ja „industrialiseeritud riik“ üsna samatähenduslikult (Rekiso, 2018: 46). Läänelikel väärtustel põhinevaid arenguteooriaid on mõneti käsitletud kui vandenõu, mille eesmärk on maailm kapitalismi jaoks turvaliseks muuta. Areng võib olla vahend globaalse hierarhia märgistamiseks ja tugevdamiseks, sest arenguteooriate abil on riike võimalik jaotada arenenud- ning vähemarenenud riikideks; tsiviliseeritud ning barbarite riikideks. Rahvusvaheliste organisatsioonide töötaja võib arvata, et ta aitab oma tööga näiteks Aafrika riikide elanikel ube kasvatada, kuigi tegelikkuses aitab ta läänelikku modernsust

loomulikuks muuta. Niisiis tekib üks tee (lääneliku) paremuse poole, mille poole inimesed püüdlema peaksid (Cooper, 2010: 6). Selleks, et kaubandussuhted tooks osapooltele samal määral kasu, peaks mõlemal poolel olema võrdväärselt tehnoloogiat, teadmisi ning oskusi, sest vastasel juhul võib tugevam pool nõrgema endast sõltuvaks muuta (Rekiso, 2018: 59). Siinkohal nõustun ma Rekiso ja Cooperiga, sest lääneriikide poolt pakutud arenguabi on minu arvates muutunud inimkaugeks, statistiliseks. Isegi kui ÜRO vaesuse vähendamise programmid ei ole iseenesest negatiivsed, põhineb nende sisu tihti väga hinnangulistel numbritel ja protsentidel.

1.2 Teoreetilised lähenemised Aafrika riikide arengule

Aafrika riike analüüsitakse tihtilugu kas afro-pessimistlikust vaatenurgast, mis läheneb Aafrikale fatalistlikult või hoopis utoopiliste unistustega, ehk afro-optimistlikult. Ka kuldse kesktee pooldajate lähenemisel on puudujääke, sest analüüsid Aafrika riikide positsiooni maailmapoliitikas, kiputakse vaatama seda, kuidas Aafrika riigid on teinud poliitikat teiste riikidega. See, kuidas üks või teine välisriik on enda poliitikat teinud Aafrika riikidega, ei ole enamasti fookuses (Taylor & Williams, 2004: 2-3). See tähendab, et Aafrika riikide läbikukkumistes üritatakse järjepidevalt süüdistada aafriklasti endid. Arengut uurivad teoreetikud üritavad pidevalt arenguabi läbikukkumisi või edulugusid analüüsida ja ühtseks „arengu tagamise juhendiks“ teha, isegi kui üks edulugu ei pruugi sobitada teise piirkonna olustikku.

Cooperi sõnul tekkis erinevate (vigaste) arenguteooriate tõttu olukord, kus neokolonialism muutus rahvusvaheliseks. Bilateraalsetest metropoli-koloonia suhetest said majanduslikult tsentraliseeritud alluvussuhted globaalse põhja ning globaalse lõuna riikide vahel. Seejärel hakkasid Aafrika riikide majandusse sekkuma teised agendid, mis pakkusid kapitali ja arenguabi (näiteks ÜRO, IMF ja Maailmapank, aga ka USA, NSVL ning Skandinaavia riigid). Tänapäevaks on tekkinud olukord, kus needsamad arenguabi suhted on tihti küll bilateraalsed lepingud kahe suveräänse riigi vahel, mis on juriidiliselt võrdsed, kuid *de facto* jagatud nõndanimetatud abi saajateks ning abi andjateks. Idee, et riigid arenevad ajapikku iseseisvalt, asendus peale II Maailmasõda ideega, et välised faktorid suudavad arengut tagant tõugata. Tekkis eraldiseisev majandusteaduse haru, arenguökonomika, mille algsete teooriate kohaselt vajasisid vaesemad riigid „suurt tõuget“, et anda neile edasiseks arenguks vajalik infrastruktuur, tööjõu kvaliteet ning koondatud kapital, et need riigid saaksid maailmaturul võistelda (Cooper, 2002: 92). Selle

koolkonna arenguprotsessi teooria eestvedajaks oli Walt Whitman Rostow, kelle lineaarsete astmete teooria järgi vabastas eelpool mainitud arengut tõkestavate tegurite likvideerimine tee arengut „loomulikul“ jõul edasiviivate teguriteni. Rahvusvahelised välisfaktorid olidki selles teoorias majandusliku arengu kiirendamise võtmeteguriteks (Parts, 2000: 18).

Hilisemad, 1960. aastate sõltuvusteooria ja 1970. aastate moderniseerumisteooria eestvedajad, töid alternatiivina Rostow' teooriale majandusteadusesse aga vastupidise lähenemise – rahvusvahelised faktorid hoopis süvendavad ning tekitavad vaesust, sest nad eksploateerivad ning mõjutavad vaesemaid riike (Parts, 2000: 19). Cooper sõnastab selle oma teoses järgmiselt - maailmamajandus ei vii progressini, vaid muudab rikkad rikkamaks ning vaesed vaesemaks. Sellest lähtuvalt soovitati paljudel Aafrika riikidel end maailmamajandusest distantseerida – majanduse ülesehituseks oli vaja kasutada siseriiklikke ressursse ning erinevad majandussektorid pidid üksteist toetama. Samuti vajasisid uued tööstusharud kaitset väliste konkurentide ning välismaiste ettevõtete eest, kes oleks ära kasutanud vaid Aafrika ettevõtete parimaid nišše ning jätnud ülejäänud soiku (Cooper, 2002: 91-92). 1960. aastatel hakkasidki paljud Aafrika riigid kiirelt industrialiseerimist kiirendama, et saavutada isemajandus ja vähendada oma sõltuvust teistest riikidest. Industrialiseerimisele seati seejuures suured ootused – see pidi riikide majandusmudelid põllumajanduslikest kiiresti modernseteks muutma; töökohti juurde tekitama; elustandardeid parandama; palkasid suurendama; esmase tooraine ekspordist sõltuvust vähendama, et muuta oma riike maailmaturu muutlike hindade suhtes vastupidavamaks (Rekiso, 2018: 9-10).

Sõltuvusteooria kohaselt on vähemarenenud riikide jaoks mõjunud suhted tööstusriikidega kahjulikult. Arenenud riikidest pärit tehnoloogia, kapital ja sealsed enamarenenud juhtimisoskused võõrandavad arenguriike tootmisprotsessist, tekitades sügava sõltuvuse arenenud riikides valmistatud toodete ja tehnoloogia impordist. Lisaks sellele konkureerivad arenenud riikides valmistatud tehnoloogiad ebaausalt arenguriikide omatoodanguga, hävitades selle potentsiaali ning tekitades arenguriikides tööpuudust. Välismaised ettevõtted ei soosi ka arenguriikide elanikele eri tootmistehnikate õpetamist, sest see tekitaks neile endile konkurentsi. Lõppkokkuvõttes on tegu ebavõrdse kaubandussuhtega, sest arenenud riigid eksploateerivad vaesemate riikide loodusressursse, valmistavad nendest enda vahenditega valmiskaupu ning paiskavad need seejärel arenguriikide turule tagasi, mistõttu sureb arenguriikide tööstussektor järjepidevalt välja (Ahiakpor, 1985: 536-537). Moderniseerumisteooria eestvedajate arvates on jätkusuutliku arengu saavutamiseks vaja kasutada teaduslikke meetodeid, ekspertiisi ja

tehnoloogiat, et saavutada arenguteoorias professionaalsus ja institutsionaalsus. Seega on arenguekspertide töö edukaks läbiviimiseks tarvilik areng defineerida, arenguga seotud probleemid kindlaks teha ning alles siis lahendusi välja pakkuda. Lineaarset arengut saab seega saavutada väikeste sekkumiste abil. Seejuures lähenevad moderniseerumisteooria eestvedajad arenguabile enamasti statistilist või kaardistavat, sest selle abil on keerulist tegelikkust võimalik oluliselt lihtsustada. Seejuures on visuaalsed näited justkui olemasoleva info kinnituseks (Coles, 2012: 2).

Aafrika riikide siseselt ilmnisid omavahel põrkuvate teooriate valukohad Aafrika riigipeade võitluses sisepoliitilise opositsiooni vastu. Riikide majanduslik ülesehitamine toimus Aafrika valitsuste ning valitsusväliste organisatsioonide laenude taotlemise kaudu. Jõukamaid riike ning rahvusvahelisi organisatsioone kutsuti üles madala intressimääraga laenusid või toetusi andma, kuid samaaegselt suruti maha siseriiklike organisatsioonide tööd, keda oleks samuti saanud majandusliku arengu edendamiseks ära kasutada, sest neid nähti opositsioonina. Eriliselt negatiivselt mõjutas see just põllumeeste ühendusi ning ametiühinguid. Niisiis tekitasid paljud Aafrika riigipead olukorra, kus siseriiklike initsiatiive toetati, aga suruti samaaegselt alla, sest riik pidi olema peamiseks jõuks, mis arengut tagant tõukab (Cooper, 2002: 92). Riike majanduslikult kiiresti rikastavad ressursid olid näiteks kuld, teemandid ning nafta, mille puhul on näha, et näiteks teedehitust arendati vaid nende loodusvarade kaubandamise eesmärgil. Eriti nähtub naftariikide puhul nagu Angola ja Nigeeria, et välisriikide ettevõtetele kuuluvate naftapuurkaevude ehitamine ja mehitamine toimus võõrtöajõu kasutamise kaudu; võõrriikide ettevõtted maksid kaevandamise eest massiivset maarendihinda, mis polnud aga võrreldav naftast saadud tuluga (Cooper, 2002: 104). Siinkohal on paslik märkida, et suur osa nendest loodusressurssidest on mittetaastuvad ja maailmaturu hindadest sõltuvad, mistõttu pole loodusressursside kaevandamine majandusliku arengu kiirendamiseks jätkusuutlik.

1970. aastate isemajandamisele tõi osalt lõpu ülemaailmne majanduslangus, mis mõjutas eriti naftahindu (Cooper, 2010: 7). Lisaks sellele tekkis 1980. aastatel Bretton Woodsi institutsioonide suurte mõjutuste kaasabil ulatuslik liberaliseerimine. Nimelt surusid rahvusvahelised organisatsioonid ning nende doonorid liberaliseerimisprogrammid Aafrika riikidele mitmete meetmete abil peale – näiteks Maailmapanga Bergi raport, mille sõnul oli Aafrika riikide eeliseks põllumajandussektor, mistõttu tuleks olemasolevast tööstusvõimekuse arendamisest loobuda. Niisiis tuli Aafrika riigid uuesti maailmamajandusele avada - kaubanduse, investeringute,

finantsturu ning teiste sektorite liberaliseerimise läbi, sest see oli väidetavalt ikkagi eeldus, mida oli vaja kiireks majanduskasvuks. Enamjaolt seati avatus maailmamajandusele eelduseks erakorraliste laenude andmisele. Järjekordne pealesurutud majanduslik struktuurimuutus tõi kaasa enneaegse de-industrialiseerimise, põllumajandussektori languse ning üldise majandusliku stagnatsiooni (Rekiso, 2018: 10). Lisaks sellele ei ole *laissez-faire* lähenemisel ning majanduslikul arengul ajalooliste tõendite järgi mitte mingisugust seost, mistõttu ei aita see majandusmudel „mahajäänud“ riikidel rikkamatele järgi jõuda (Samas: 17). Viimaks toob Rekiso välja selle, et Aafrika riikide omavaheline kaubanduskoostöö ning individuaalne industrialiseerituse tase on tugevas seoses viisiga, kuidas nende riikide majandused arenenud riikide omadega integreeritud on. Selle integratsiooni tulemusel domineerib Aafrika riikides tooraine eksport, mis pärsib nii industrialiseerimist kui Aafrika riikide omavahelist koostööd (Samas: 41). Niisiis kui 1960ndate areng oli edukas vaid mõneti siis sellele järgnenud liberaliseerimine oli pea iga riigi jaoks nii majanduslikult kui poliitiliselt kahjulik (Cooper, 2010: 8).

1.3 Kas arenguabi toimib?

Paljude arenguteoreetikute töö keskseks küsimuseks on „milline peab arenguabi olema, et see reaalsuses toimiks?“. William Easterly kirjutab, et teoreetikud on mõnes arenguabile negatiivselt mõjuvas aspektis kokku leppinud. Näiteks ei tohiks ühes riigis, võrreldes teistega, eksisteerida liiga palju erinevate doonorite projekte. Lisaks sellele ei tohiks ühel ja samal doonoril olla korraga liiga palju projekte. Abisaajariigile mõjub negatiivselt ka see, kui nad peavad doonorriigilt tooteid ostma; toiduabi ostma; või abi tehniliste programmide näol vastu võtma (Easterly, 2008: 31-32). Lisaks sellele loob info- ja kommunikatsioonitehnoloogia alane arenguabi doonorriikidest sõltuvust. Seejuures räägitakse „globaalse digitaalse lõhe“ kaotamisest tihti kui arengukavade prioriteedist. Nõustun siinkohal, et maailma vaeseimate riikide elanikel on palju prioriteete, mis tuleb täita enne kui pöörata tähelepanu tehnoloogilisele mahajäämusele. Info- ja kommunikatsiooniprojektide arendamine on vaid üks paljudest viisidest, kuidas maailma suur korporatsioonid arenguriikide pealt raha teenivad (Wade, 2002: 443-445). Niisiis on info- ja kommunikatsioonisektorisse investeeringud selles töös kahjulikena käsitletud.

Peale iseseisvumist eksisteerisid Aafrika riikides endiste koloniaalvõimude poolt üles ehitatud poliitilised ja majanduslikud süsteemid, mis olid disainitud „ülevalt alla“ riigijuhtimiseks. Samuti

ei teinud riikide sõltumine üksikutest eksporditartiklitest poliitilise stabiilsuse saavutamist kuidagi kergemaks – näiteks Rwanda puhul, mille eksporditartiklitest moodustab kohv ligi 75 protsenti, võib riik kohvi maailmaturu hindade langedes kaosesse langeda, nagu näiteks 1980. aastatel juhtus (Worger, Clark & Alpers, 2001: 337). Sarnane majanduslangus andis olulise tõuke Rwanda genotsiidile aastal 1994. Põhjuseid, miks osad riigid kvalifitseeruvad „arenenud riikideks“ ning teised „arenguriikideks“, on mitmeid. Üks koolkond leiab, et arenenumate institutsioonidega riigid, kus on turvalisemad varaõigused ja seadustik suudavad rohkem kapitali oma riigi elanikesse ja majandusse suunata. Samal ajal on see ka keeruline nõiarõng, sest rikkamad riigid suudavad endale neid paremaid institutsioone lubada. Aafrika riikide puhul on see tugevas seoses koloniaalminevikuga, mis muutis piirkonna soodsaks pinnaseks loodusressursside eksploateerimiseks. Koloniseerijate eesmärgiks ei olnud kolooniatesse vajalike institutsioonide ja turvavõrgustike ehitamine, vaid koloonia ressursside võimalikult efektiivne eksploateerimine. See ei pruugi kehtida Austraalia, Uus-Meremaa, Kanada ja USA puhul, sest nendes kolooniatesse koliti püsivalt ning seati sisse „emamaa“ süsteemidele sarnanevad süsteemid, mis püsisid iseseisvuseni. Samuti on need ohutumad piirkonnad, kus haigused ei levi samavõrd kiiresti kui näiteks malaaria Aafrikas. Aafrika mandril on tänapäevani rikkamad ja arenenumad just need riigid, kus ei levinud palju haigusi, sest sinna said koloniseerijad asundusi ning sellega koos ka tugevamaid institutsioone rajada (Acemoglu, Johnson & Robinson, 2001: 1369-1370).

Teoreetilisi lähenemisi Aafrika riikidele arenguabi andmisele on mitmeid. Näiteks kirjutab William Easterly, et arenguriikidesse iseseisvumise järgselt suunatud laenusid, mis toetasid infrastruktuuri ehitamist (näiteks teid, tamme ja kanaleid), ei suudetud tagasi maksta ning need lihtsalt kogunesid. Laenud ei suutnud seejuures ka lühiajaliselt tulemusteni viia, mistõttu hakkasid paljud doonorid hoopis „Aasia Tiigrite“ majandusliku edu mudelit imiteerima. Järjekordsete laenude ebaefektiivsuse puhul väitsid majanduseksperdid, kuidas astunud sammud olid vajalikud, kuid mitte piisavad. See tähendab, et süü lasus abisaajariikidel ning nimekiri teoreetilistest aspektidest, mis arengut soodustasid, muutus pikemaks isegi, kui tegu oli tegelikkuses majandusteoreetikute endi katsetuste ja läbikukkumistega. Hilisemalt on rahvusvahelised teoreetikud ja doonorid siiski ka tunnistanud, et valem arengu kindlustamiseks puudub, sest iga näite juurde kuulub vastupidist väitev näide (Easterly, 2007: 328-329). Easterly sõnul kuluks doonorriikidel näiteks elupäästvate malaariaravimite Aafrika riikidesse saatmiseks kaksteist senti inimese kohta; sääsevõrgu ostmiseks neli dollarit; viie miljoni lapse surma ärahoidmiseks kümne

aasta jooksul iga ema kohta kolm dollarit; lastele koolihariduse tagamine maksaks samuti vähe. Seejuures saatsid lääneriigid Aafrika riikidele 2,4 miljardit arenguabi viie kümnendi jooksul, kuid mitte nendesse eluliselt tähtsatesse asjadesse. Easterly põhjendab seda asjaoluga, et vaesematel riikidel ei ole finantsilist võimekust, et elutähtsaid asju pakkuvaid sponsoreid ligi meelitada (Easterly, 2006: 3-5). Sellest lähtuvalt tekib loomulikult küsimus, kas lääneriikide arenguabi on sõltuvuses nende endi erasektorist ja teenusepakkujatest, sest hetkel tundub arenguabi olevat mingil määral valesse kohta suunatud.

1990. aastate alguses levis arvamus, et arenguabi ei kasutata abisaajariikide poolt otstarbekalt, sest doonoritel puudus tegelik ülevaade sellest, kuhu nende suunatud raha liigub. Seetõttu tekkis ka arvamus, et arenguabil ning arengul ei ole abisaajariikide siseriiklike struktuuride tõttu seost. 1990. aastate keskel, osaliselt Maailmapanga abiga, viidi läbi hulgaliselt uurimusi, mis lükkasid selle arvamuse ümber – arenguabiga seotud programmid on efektiivsed, kui nende läbiviimine on juhendatud ning kindla fookusega. See näitab, et arenguabiga tegelevad organisatsioonid ja riigid peaksid süstemaatiliselt omaenda tegevuse läbikukkumisi analüüsima ning vajakajäämistest eest vastutust võtma (Collier & Dollar, 2004: F244). Arenguabi ise on aga efektiivsem riikides, kus eksisteerib tugevam halduspoliitika, kuid nende riikide näol on enamjaolt tegemist ka kõrgema majandustasemega riikidega. Seetõttu suunatakse suurel hulgal arenguabi riikidesse, mille halduspoliitiline süsteem on võrdlemisi tugevam, mis tähendab, arenguabi jõuab kõige enam riikidesse, mis on keskmise majandustasemega ning vähem riikidesse, mille majandustase on madalam (Collier & Dollar, 2004: F427). See iseloomustab eriliselt hästi USA, IMFi ning Maailmapanga laenude andmise poliitikat, sest tegu on väga kontrollitud laenudega, kus laenude andmine on seotud näiteks demokraatlike näitajate ning inimõiguste austamisega. Seetõttu läheb märkimisväärne osa USA investeeringutest näiteks demokraatia, inimõiguste ning valitsemise edendamiseks.

Aafrika riikide üks suuremaid võlakoormaid tuleb infrastruktuuriist, eriti transpordisektori finantseerimisest. Põhjuseid, miks Aafrika riigid nii hulgaliselt laenusid võtavad on mitmeid. Infrastruktuuri luuakse eeskätt erinevate välisinvestorite ligimeelitamiseks. Aafrika riikide keskmine infrastruktuuri rahastamise defitsiit on iga-aastaselt umbkaudu 93 miljardit USA dollarit. Aafrika riikide laenude võtmist saab seletada ka kiiresti kasvava populatsiooni ülalpidamise vajaduse kaudu. Seejuures on Aafrika manner väga sõltuv rahvusvahelistest hindadest, sest paljude Aafrika riikide peamisteks ekspordiallikateks on toorained, mille hind võib

ülemaailmsete kriiside ajal katastroofiliselt langeda (Were, 2018: 3). Probleem pole ainult toorainete ekspordis, aga ulatuslikus monokultuursuses, mis tekitab riikides sõltuvust üksikutest ekspordiartiklitest. Lisaks laenudele liigub Aafrikasse ka suurel hulgal lühiajalist arenguabi, eeskätt humanitaarabi näol. Märkimisväärses osa Aafrika riikidest leiab tihti aset looduskatastroofe, mistõttu inimesed kaotavad oma kodud ja elatusallikad. Säärased katastroofid, näiteks tsüklonid, maavärinad, üleujutused, põuad ja rohutirtsude rünnakud vajavad kiiret reaktsiooni, mille puhul ei pruugi siseriiklikust rahastusest piisata. Niisiis suunatakse sellistel puhkudel sinna humanitaarabi või laenusid. Samamoodi liigub humanitaarabi bi- või multilateraalselt tihti ka sõdade tõttu elukoha ning elatusallika kaotanud inimeste toetamiseks. See selgitab suurt hulka humanitaarabi, mis Aafrika riikidesse suunatakse. Käesolevas töös ei ole humanitaarabi küll negatiivne sektor, kuhu finantsabi suunata, kuid see ei aita kaasa jätkusuutlikule arengule, sest tegu on enamasti ühekordse reaktsiooniga mõnele kriisile.

ÜRO-1 on parasjagu käimas juba teine Aastatuhande Kampaania. Eelmise ebaõnnestunud kampaania juurde kuulusid suured loosungid, näiteks „vaesuse kaotamine aastaks 2015“. Tegu oli vägagi ambitsioonika plaaniga, mis koosnes kaheksast väiksemast eesmärgist – aastatel 1990 kuni 2015 ekstreemse vaesuse ja nälja kaotamine; ülemaailmne universaalse alghariduse pakkumine; soolise võrdõiguslikkuse edendamine ja naiste mõjuvõimu suurendamine; laste suremuse vähendamine; emade tervise parandamine; HIV, AIDS-i, malaaria ning muude haiguste vastu võitlemine; keskkonnasäästlikkuse tagamine; ning ülemaailmse arengupartnerluse edendamine (World Health Organization, 2018). Tänapäeval on ÜRO eesmärgid laias laastus samad, kuid eelmise Aastatuhande Kampaania läbikukkumistest annab märku asjaolu, et aastal 2020 elas allpool vaesuse piiri, ehk alla 1,90 USA dollariga päevas, umbkaudu 7,2 protsenti maailma rahvastikust. Kusjuures, globaalse vaesuse ajalooline langus toimus aastatel 2015-2018, mil alla vaesuse piiri elavate inimeste arv kukkus 740 miljonilt 656 miljonile. See tähendab, et progress toimus alles peale ÜRO esimest Aastatuhande projekti. Praeguseks hetkeks on COVID-19 pandeemia ning Ukraina sõja tõttu lisaks veel 93 miljonit inimest allapoole vaesuse piiri langenud. See nihutab ÜRO plaanid kaotada vaesus aastaks 2030 veelgi kaugemasse tulevikku (UN Statistics Division, 2023). William Easterly kirjutab oma teoses, et ÜRO eesmärgid on tihti ambitsioonikad ja suurejoonelised, kuid need kukuvad läbi, sest organisatsiooni töötajad teevad otsuseid ülevalt alla. See tähendab, et isegi kui abisaajariikidesse saadetakse vaktsiine ja malaariaravimeid, puudub ÜRO-1 reaalne ülevaade inimestest, kes seda abi vajavad. Niisiis, isegi kui ÜRO saadab

abisaajariikidesse õigeid asju, ei pruugi need jõuda õigetesse kohtadesse, mistõttu jäävad samad probleemid aastast aastasse täpselt samamoodi õhku (Easterly, 2006: 4-7). See näitab rahvusvaheliste organisatsioonide inimkauget lähenemist arengule.

2. USA JA HIINA OSALUS BILATERAALSES ARENGUABIS

Nii Hiinal kui USA-l on strateegiliste loodusressursside vajadus, mistõttu on nende kindlustamine oluline osa kahe riigi majanduspoliitikast. Toormaterjalide, näiteks kulla-, teemanti-, uraani- ja naftarikas Aafrika on strateegiliselt ülimalt oluline piirkond. See rikkus ei ole aga Aafrika elanikke jõukaks teinud, vaid muutnud arenguabi oluliseks tööriistaks sõltuvussuhete loomisel. Käesolev peatükk vaatleb kahe riigi majandussuhete kujunemist Aafrika riikidega läbi ajaloo. Vaatluse alla tulevad Hiina ja USA poliitilised kaalutlused, mis on laenude pakkumise eelduseks. Viimane alapeatükk võtab ajaloolise tausta ning laenude andmise põhimõtted kokku Etioopia riigi näitel, et aimu anda, kuidas üleüldine arenguabi protsess Aafrika riikides praktikas välja näeb.

2.1 Ajalooline taust

Hiina Rahvavabariigi majanduslik lähenemine Aafrika riikidele algas 1960ndatel. Praktikas tihenes abi andmine alles peale 1989. aasta Tian'anmeni veriseid meeleavaldusi. Nimelt oli Hiinal võimalik lääneriikide inimõiguste kriitikale Aafrika riikide abil vastu astuda, muutes iseend arenguriikide bloki liidriks ja esindajaks. Hiina „globaalseks mineku“ strateegia algas aga alles aastal 2000. Selle strateegiaga muutus Hiina rahvusvahelisel tasandil avatumaks, suurendades muuhulgas oma välisinvesteeringuid ning toetades Hiina firmade laienemist teistesse riikidesse. Sellest ajast saati on Hiina välisinvesteeringud Aafrika riikidesse mitmekordistunud, eriti märkimisväärselt aastatel 2007 kuni 2008, mil paljud ülejäänud maailma riigid kannatasid majanduskriisi mõjude all (Davies, 2013: 34). Lisaks sellele on Taiwani tunnustamisel olnud Hiina suhetes Aafrika riikidega oluline osa, sest Hiinaga majanduslike suhete loomise ja arenguabile kvalifitseerumise eelduseks on Taiwani mittetunnustamine ning Hiina kritiseerimisest hoidumine. Aafrika riigid on tihti ÜRO-s toetanud Hiinat ka inimõiguste rikkumisega seotud küsimustes

(Taylor, 2004: 83). Ma arvan, et kõige selle läbi legitimeerib Hiina omaenda inimõiguste rikkumisi ning autoritaarset riigikorda.

Tänaseks on Hiina Rahvavabariik kasvanud suurimaks bilateraalse abi pakkujaks, moodustades 14 protsenti Aafrika riikide võlakooormast (Were, 2018: 3). Hiina Rahvavabariik on Aafrika riikidele aastatel 2000 kuni 2020 andnud 1188 laenu. Laenude koguväärtus on 159,9 miljardit USA dollarit ning sellest 46,8 miljardit investeeriti transpordi arendamise projektidesse, 40,5 miljardit energeetikasse ning 18 miljardit kaevandussektorisse. Seejuures on suurim võlakooormus, 42,6 miljardit, Angolal (BU Global Development Policy Center, 2020), mis on muuseas inimarengu indeksi järgi maailmas 148. riik 191-st (UNDP HDR, 2023). Lähtudes inimarengu perspektiivist moodustavad laenud olulisematesse sektoritesse Hiina laenude kogusummast vaid 15,9 miljardit USA dollarit - 7,4 miljardit joogivee tagamisele, 3,6 miljardit tööstuse arengule, 2,2 miljardit põllumajandusele, 1,7 miljardit haridusele ning 1 miljard tervishoidu (BU Global Development Policy Center, 2020). Vaadates, kuhu Hiina kõige suuremaid summasid investeerib, ei saa Hiina laenusid tõepoolest inimlähedusega seostada. Pigem jääb mulje, et Hiina arendab neid sektoreid, millest ise hiljem kasu saab lõigata – transpordisektor on üks olulisemaid osi kaubandusest ning Aafrika riikide kaevandused on rikkusi täis.

Lisaks sellele süvendab Hiina laenude kahjulikkust infrastruktuuri investeerimise viis. Kui Aafrika riik võtab Hiinalt mõne taristu projekti jaoks laenu, ehitatakse see projekt valmis pea täielikult Hiinast toodud tööjõuga. See võtab aafriklastel ära võimaluse ise nende projektide ehitamise pealt raha teenida ja õppida, aitab kaasa üleüldisele tööpuudusele ning võimaldab hiinlastel teises riigis ehitatavate projektide eest palka teenida (Were, 2018: 6). Tõendeid sellest, et säärase infrastruktuuri ja selle hulka kuuluvate transpordiprojektide mõjuks on tooraine väljavedu, on mitmeid - see väljendub Hiina peamistes impordiartiklites Aafrika riikidest, milleks on 2013. aasta seisuga 64 protsenti nafta, 16 protsenti raua- ja muud metallimaagid; 6 protsenti vask; 8 protsenti Aafrika valmistooteid. Hiina eksport Aafrika riikidesse koosneb 38 protsenti masinatest ja transpordivahenditest, 30 protsenti Hiina valmistoodetest, 5 protsenti keemilistest produktidest ning 27 protsenti muust valmiskaubast (Hanauer & Morris, 2014: 30-31). Säärane kaubandussuhe on ilmselgelt Aafrika kahjuks ebavõrdne.

USA ja Aafrika riikide ajaloolistes suhetes vajab märkimist asjaolu, et Külma sõja ajal jaotusid Aafrika riigid, sarnaselt ülejäänud maailmale, USA liitlasteks ning NSVL-i liitlasteks. Majanduslikku toetust jagati USA ja NSVL-i poolt Aafrika riikide liidritele individuaalselt, mis

tähendab, et see ei jõudnud pea kunagi rahvani. USA otsis Aafrika riikide toetust, et oma mõjuvõimu kontinendil laiendada ning leida retoorilist toetajaskonda oma eesmärgile (NSVL-i mõjuvõimu õõnestamisele). Aafrika riikide liidrid kasutasid seda oskuslikult ära ning majandusliku abiga suudeti tagasi suruda igasugune sisepoliitiline opositsioon. Geostrategilisest perspektiivist tõstis ühe või teise riigi toetamise olulisus ajutiselt Aafrika riikide tähtsust maailmapoliitikas, ka ÜRO-s. Selle kõige kõrval ei olnud Aafrika riikidel võimalik lahendada kolonialismist tulenenud probleeme – näiteks kapitalistliku loogika juurutamine sotsiaalsetesse sfääridesse, valimissüsteemide militariseerimine ning eraomandi õigused kui eraldiseisev institutsioon (Taylor & Williams, 2004: 6-7). Need probleemid eksisteerivad Aafrika riikides tänapäevani, sest Aafrika riigid, mille institutsioonid ei olnud veel piisaval määral välja kujunenud, kisti kahe suurjõu vahelisse võitlusesse.

Külm sõda muutis drastiliselt USA arenguabi andmise printsiipe. Kui aastal 1973 suunati 22 protsenti USA bilateraalsest arenguabist poliitiliste ning strateegiliste ettevõtmiste toetuseks ning 78 protsenti arenguprogrammidesse siis aastaks 1985 suunati arenguprogrammidesse vaid 33 protsenti finantsidest ning 67 protsenti USA hinnangul olulisematesse poliitilistesse ning strateegilistesse sektoritesse. 20. sajandi lõpuks sulges USA suure osa oma välispoliitilistest missioonidest – 21 missioonist 9 asusid Aafrika mandril. Seda muuhulgas seetõttu, et Aafrika riikide geostrategiline väärtus vähenes USA jaoks peale Külma sõda ning „läbikukkunud riikide“ aitamine ei olnud enam prioriteet. Poliitika edendamise juurde kuulusid loomulikult demokraatlike institutsioonide edendamise püüded. Paljud riigid, kaasaarvatud Etioopia, olid demokratiseerimise asemel aga enam huvitatud oma majanduse ülesehitamisest, mille juurde ei pruukinud demokratiseerimine kuuluda (Hentz, 2004: 28-29). Olen arvamusel, et demokratiseerimine oli oluline justnimelt vastukaaluks Nõukogude Liidule ja sellega kaasas käivale kommunismile. Ohu kadudes vähenes Aafrika strateegiline väärtus arvestatavalt. Hiina maailmapoliitilise mõju suurenemisega on Aafrika riigid aga taaskord strateegiliselt oluliseks muutunud.

Lähiajaloos sarnaneb USA Aafrika-poliitika tugevalt lääneriikide üleüldiste välispoliitiliste ja majanduslike lähenemistega globaalse lõuna riikidele. Nimelt hirmutab lääneriikide liidreid korra puudumine, haigused ja uimastid, mistõttu püütakse Aafrika jaoks kindlustada poliitiline trajektoor, mis sobitub kokku lääneliku nägemusega edukalt juhitud ning stabiilsest maailmamajandusest. Seepärast pole üllatav ka asjaolu, et alates 1989. aastast on USA ning teised lääneriigid muutnud Aafrika riigid multilateraalsete skeemide „laboriks“, mille eesmärkide hulka

kuuluvad muuhulgas võlgade leevendamine, majanduslik areng, julgeolek, jätkusuutlik rahuvalve, kriiside ohjeldamine ning *good governance* ehk hea valitsemistava. Neo-liberaalse poliitika abil õigustatakse erastamist ning taunitakse hoolekande tsentraliseeritud osutamist, avaliku sektori kulutuste suurendamist ning maksude tõstmist (Taylor & Williams, 2004: 3). See mõjub riikidele, mis peaksid ennekõike kindlustama oma rahva heaolu, negatiivselt.

Aastal 2000 allkirjastas USA Aafrika Majanduskasvu ja Võimaluste Seaduse (AGOA), mis pakub „abikõlbulike“ Aafrika riikide toodetele tollimaksuvaba ekspordivõimalust USA turule. AGOA kaudu oma toodete eksportimiseks peab riik tegema pidevaid edusamme turumajanduse, õigusriigi põhimõtete ning poliitilise pluralismi suunas. Lisaks sellele nõuab AGOA riikidelt USA kaubanduse- ning investeringutega seotud tõkete kaotamist ning siseriiklikke haldusreforme, mis toetavad vaesuse vähendamist, inimõiguste kaitset ning võitlust korruptsiooni vastu. 2022. aasta seisuga on AGOA soodustustele õigus 36 Aafrika riigil ning programmi on hetkeseisuga pikendatud 2025. aastani (USTR: 2023). Maxine Walters on AGOA kohta kirjutanud, et tegu on rahvusvaheliste ettevõtete jõulupuuga, kus Aafrika riike ei kohelda võrdsetena ning seetõttu ei saa nad jätkusuutlikuks arenguks vajalikku abi. AGOA ei pööra tema sõnul tähelepanu sellele, kui oluline on jätta Aafrika omandiõigus aafriklaste kätte (Hentz, 2004: 34). Nõustun siinkohal Waltersi väitega. AGOA on markantne näide USA tingimuslikest ja omakasupüüdlikest suhetest Aafrika riikidega.

USA on OECD andmetel aastatel 2000 kuni 2020 Aafrika riikidesse suunanud ligikaudu 188,9 miljard USA dollarit arenguabi (OECD, 2023). Seejuures oli kaubavahetuse koguväärtuseks Sahara-taguse Aafrikaga aastal 2021 umbkaudu 44,8 miljardit dollarit. Eksport moodustas sellest 16,5 ning import 28,2 miljardit dollarit. Suurimateks ekspordiallikateks Aafrika riikidesse olid sõidukid (3,2 miljardit), masinad (2 miljardit), mineraalkütused (1,8 miljardit) ning teravili (918 miljonit). USA importis Aafrika riikidest aga väärismetalle (11,1 miljardit), mineraalkütuseid (6 miljardit), rõivaid (1,4 miljardit), kakaod (1,3 miljardit) ning sõidukeid (868 miljonit) (USTR, 2022: 9). Vaadates kaubandusstatistikat ei erine pilt Hiinast niivõrd drastiliselt. Valmiskaupade näol on USA importinud küll rõivaid ja sõidukeid, kuid vaadates üleüldisti kaubandussuhteid, on see osa vaid marginaalne. Lisaks sellele ei ole kaubandussuhted ka impordi ja ekspordi mõttes tasakaalus. Minnes hetkeks tagasi eelpool mainitud AGOA juurde, näeme, et eksport toimub ka tulumaksuvabalt, mis tähendab, et Aafrika riigid saavad tooraineid ja valmistooteid efektiivsemalt eksportida, kiirendades mittetaastuvate loodusressursside kadu kontinendilt.

2.2 Laenude andmise põhimõtted

Hiina ja Aafrika riikide vahelise arengukoostöö ning kaubanduse strateegia eest vastutab Hiina poolt Hiina Kaubandusministeerium. Sinna kuuluvad laenud, toetused ja tehnilise abi programmid (Hanauer & Morris, 2014: 24). Aastal 1964 pani peaminister Zhou Enlai oma riigivisiidil Ghanasse paika Hiina majandusliku abi andmise kaheksa printsiipi, mille hulka kuuluvad võrdsus ja mõlemapoolne kasu; teiste riikide suveräänsuse austamine ilma omapoolsete nõudmistega ja privileegideta; paindliku tagasimakseajaga ning intressivabad või madala intressimääraga laenud; abisaajariikide majandusliku sõltumatuse poole aitamine; odavamad ja kiiremad projektid, et abisaajariigid saaksid nende arvelt kiiresti kapitali koguda; Hiina parima toodangu (k.a seadmete ja materjalide) pakkumine rahvusvahelise turuhinnaga; spetsiifilise tehnilise abi osutamisel väljaõpet abisaajariigi personalile; Hiina ekspertide abisaajariigis elamine kohalike standardite järgi, ilma eriliste mugavuste ja nõudmisteta (Enlai, 1964). Aastal 1983 sõnastati peaminister Zhao Ziyangi poolt ka Hiina neli printsiipi majandusliku ning tehnoloogiaalase koostöö osas Aafrika riikidega:

„1. Aafrika riikidega majandusliku ja tehnoloogiaalase koostöö tegemisel järgib Hiina ühtsuse, sõpruse, võrdsuse ja vastastikuse kasu põhimõtteid, austab riikide suveräänsust, hoidub nende siseasjadesse sekkumast, ei seo omapoolseid poliitilisi tingimusi ega taotle mingeid privileege.

2. Hiina majanduslikus ja tehnoloogiaalases koostöös Aafrika riikidega rõhutatakse täiel määral mõlema poole tugevaid külgi ja potentsiaale, lähtuvalt nende tegelikest vajadustest ja võimalustest. Seejuures püütakse saavutada häid majandustulemusi väiksemate investeeringutega, mis tähendab lühemaid ehitustsüklid ja kiiremat tulu.

3. Hiina majanduslik ja tehnoloogiaalane koostöö Aafrika riikidega hõlmab erinevaid vorme, sõltuvalt abisaajariigi vajadustest. Näiteks pakub Hiina tehnilisi teenuseid, koolitab välja tehnilist või juhtuvat personali, osaleb teadus- ja tehnoloogiaalases infovahetuses, viib ellu ehitusprojekte, loob ühisettevõtteid, mis on orienteeritud ühise tootlikkuse suurendamisele. Koostööprojektides järgib Hiina, et töö on kooskõlas kehtivate lepingutega, tagatud on töö kvaliteet ning rõhutab osapoolte vahelist sõprust. Hiina poolt lähetatud eksperdid ja tehnilised töötajad erikohtlemist ei taotle.

4. Hiina majandusliku ja tehnoloogiaalase koostöö eesmärgiks on aidata kaasa mõlema poole iseseisva võimekuse tõstmisele, soodustades seejuures abisaajariikide majanduste kasvu, üksteist täiendades ja abistades.“ (Ziyang, 1983)

Hiina laenulepingute tingimustes on aga väga silmatorkavaid klausleid, mis eristavad Hiinat tugevalt teiste maailma riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide laenupoliitikast. Näiteks on Hiina alates 2014. aastast pakkunud laenusajatele ulatuslikku konfidentsiaalsust, mis tähendab seda, et Hiina võib riikidele laenusid salaja anda. See väljendub selles, et abisaajariik ega Hiina ei pea laenu lepingutingimusi avalikustama, mis teeb abisaajariigi majandusliku positsiooni hindamise keeruliseks. Hiljem ei saa abisaajariigi elanikud oma riigipead ka salajastest laenudest tekkinud võlgade eest vastutusele võtta (Gelpern, Horn, Morris, Parks & Trebesch, 2021: 6). Lisaks sellele on Hiina Rahvavabariigil õigus vajadusel laenusumma kogu selle väärtuses abisaajariigilt tagasi nõuda, näiteks Hiinaga suhete halvenemise; poliitiliste muutuste; või laenulepingu klauslite mittetäitmise korral – mis tahes tegevuse puhul, mis kahjustab Hiina investeerimishuve laenuvõtvas riigis (Gelpern et al, 2021: 7). See kõik on minu hinnangul Hiina enda eelpool mainitud majandusliku abi andmise ametlike põhimõtetega tugevalt vastuolus ning võrreldes ülejäänud maailma riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide laenulepingutega abisaajariigi elanikkonnale kahjulikumad.

Laenu tagasimaksete kindlustamiseks on Hiinal arvestataval osal lepingutest tagatiseks üks või mitu abisaajariigi pankadest. Sellisel viisil saab Hiina vajadusel tagada tagasimakseid, kuid praktikas tähendab see abisaajariigi jaoks, et valitsuse tulud jäävad nende riigipiiridest ning seekaudu ka nende kontrolli alt välja. See on eriliselt ohtlik abisaajariigi võlgade tagasimaksmise jätkusuutlikkusele, sest valitsus ei pruugi suuta oma võlakoormuse ohtu hinnata. Analoogseid *off-shore* kontodega laenamise näiteid on üksikuid ning vaid 20. sajandil (Gelpern et al, 2021: 6). Alternatiivina finantsilistele tagasimaksetele on suurel hulgal näiteid ka abisaajariigi loodusvaradest kui laenu tagatisest. See ei paista Hiina jaoks olevat aga eelistatud variant, sest maavarade kättesaamine on kulukas ning sääraseid tehinguid on raske konfidentsiaalsetena hoida. Loodusvarade kasutamine laenu tagatisena võib pälvida tahtmatut meediatähelepanu ning tekitada poliitilisi vastuolusid (Gelpern et al, 2021: 31). Ma usun, et mingil määral on säärane trendimuutus laenu tagatise positiivne – Aafrika riikidel on võimalus iseseisvalt enda maavarasid likviidseks muuta. Samas on see kindlasti praktikas keerulisem variant, muutes laenukoormat kui sellist raskemaks ning maavarade ekspluateerimine ei kao sellega kuhugi.

James J. Hentz jagab USA lähenemise Aafrika mandrile reaalspoliitikaks, hamiltonismiks ning meliorismiks. Reaalspoliitika all mõtleb Hentz geopolitiilist lähenemist, mille keskmeks on USA majanduslikud huvid. USA põhiliseks fookuseks Aafrika riikidega majandussuhete arendamise juures peetakse enamjaolt naftat ning kohati on suhted naftat eksportivate riikidega tugevamad, mistõttu suunatakse sinna ka enamal määral arenguabi. Reaalspoliitika väljendub ka selles, et USA on valmis oma huvide nimel koostööd tegema nõndanimetatud „sõbralike diktaatoritega“. Hamiltoni traditsiooni keskmeks on globaalse korra edenemine, sest julgeolek sõltub majanduslikust stabiilsusest. Niisiis keskendub see lähenemine rahvusvahelise õiguse ning finantskorra loomisele enda välispolitiiliste struktuuride kaudu, edendades nende läbi USA integreeritud maailmaturgu. Meliorism väljendub USA tahtes ja püüetes „muuta maailma paremaks“ ning siia traditsiooni kuulub näiteks humanitaarorganisatsioonide töösse investeerimine (Hentz, 2004: 23-24). Käesolevas töös on olulisimaks osaks just USA melioristlik lähenemine, sest just see on kõige tugevamas seoses arengu definitsiooniga. Minu hinnangul on USA reaalspoliitiline lähenemine ekspluateeriv ning hamiltonistlik lähenemine võib kohati mõjuda Aafrika riikidele kahjulikult, sest integreeritud maailmaturg muudab rikkad rikkamaks ning vaesed vaesemaks.

Abi andmise ja kontrollimisega tegelevad bilateraalselt näiteks USA katuseorganisatsioonid nagu USAID, Power Africa, Prosper Africa, aga ka algatused nagu Peace Corps, mis saadab Aafrika riikidesse vabatahtlikke. Üldjoontes suunabki USA oma finantsilise abi läbi nende organisatsioonide. Lisaks sellele kasutab USA ka multilateraalseid institutsioone oma arenguabi objektiviide täitmiseks, kuid sellest juba pikemalt kolmandas peatükis.

2.3 Bilateraalsed majanduslikud suhted Etioopia näitel

USA diplomaatilised suhted algasid Etioopiaga juba aastal 1903, püüdes läbi Itaalia invasiooni tugevatena. Muuseas oli just USA riik, kes aitas Etioopial 1952. aastal Eritrea alad enda võimu alla saada ning ei mõistnud rahvusvaheliselt hukka Haile Selassie illegaalset manöövrit aastal 1962, mille käigus Eritrea alad sõjaliselt vallutati. USA aitas kaudu ka Suurbritanniat Etioopiast välja tõrjuda. See näitab, et USA jaoks oli regionaalpolitiililine stabiilsus ning liitlane Aafrika Sarvel olulisem kui asjaolu, et tegu ei olnud demokraatliku režiimiga ega isegi režiimiga, mis austaks inimõigusi ja läänelikke väärtusi. 1974. aastal toetas USA militaarrühmituse Derg võimuletulekut,

mis oli tuntud oma inimõiguste rikkumiste ning kommunistlike sidemete poolest. USA majanduslik abi Etioopiale (laenude, müükide ning toetuste näol), oli aastatel 1954-1977 umbkaudu 280 miljonit USA dollarit. Sellest 180 miljonit dollarit anti Etioopiale aastatel 1974 kuni 1977 ehk ajal, mil Derg oli võimul. Saadud abiraha eest osteti relvi, hävitajalennukeid ning tanke. Alles Jimmy Carteri võimuletulekuga hakkas abi andmine seostuma inimõigustega ning seetõttu loodi uued partnerlussuhted hoopis Nõukogude Liiduga ning USA hakkas toetama Etioopia rivaale, Sudaani ja Somaaliat (Schmidt, 2013: 145-147).

Etioopia-Hiina diplomaatilised suhted said alguse aastal 1970, Haile Selassie ning Mao Zedongi valitusajal. Riigid allkirjastasid aastal 1971 majanduse ja tehnikaalase koostöö raamistiku lepingu. Selle aja jooksul võimul olnud valitsusvormidest on kahe riigi suhetele kõige paremini mõjunud Etioopia föderaal-demokraatlik süsteem, aastast 1991. Sellest ajast saati on Etioopiale antud finantsabi mitmekordistunud Aastal 2010 andis Hiina Etioopiale 400 miljonit dollarit laenu, et riik saaks arendada oma viieaastase kasvu- ja ümberkujundamiskava alla kuuluvaid projekte (Davies, 2013: 41). Oma tööstus- ja kaubanduspanga (ICBC) kaudu andis Hiina 2011. aastal 500 miljonit dollarit laenu, et ehitada Gibe III tamm (Davies, 2013: 42), mis on tänaseks riigi energiatootlust suurendanud 85%, kuid jätnud kodust ilma tuhanded Omo jõe kaldal elavad põlisrahvad (Todd, 2019). Hiina andis aastatel 2000-2020 Etioopiale kokku 52 laenu, koguväärtusega 13,7 miljardit USA dollarit. Enamik nendest laenudest on investeeriti energeetikasse (3,2 miljardit), transporti (4,8 miljardit), info- ja kommunikatsioonitehnoloogiasse (3,1 miljardit), tööstussektorisse suunati 2,1 miljardit ning veele ligipääsu edendati vaid 331 miljoni jagu laenusid (BU Global Development Policy Center, 2020). Niisiis on Etioopia puhul näha sama trendi nagu ka Aafrika riikides üldiselt – enim raha suunatakse infrastruktuuri, mitte eluliselt tähtsasse arengusse. Hariduse, tervishoiu ning põllumajandusega seotud laenusid ei ole Hiina vahemikus 2000-2020 Etioopiale jaganud üldse. Samas on erinevalt teistest riikidest Etioopia puhul näha ka tööstuse arendamisele suunatud laenusid, mis on positiivne.

USA seevastu on Etioopiale aastatel 2000-2020 arenguabi andnud umbkaudu 13,6 miljardi dollari väärtuses. Sellest ligikaudu 6 miljardit USA dollarit eraldati antud ajaperioodil humanitaarabi otstarbeks ning 1,2 miljardit toiduabisse (OECD, 2023). Haridussektorisse ja sotsiaalvaldkonda suunati aastatel 2001-2021 umbes 958 miljonit; tervishoidu 3,7 miljardit ning majandussektorisse 858 miljonit. Oluline osa USA majanduslikust abist läheb muuhulgas ka demokraatia, inimõiguste ning valitsemise arendamisele – 145,6 miljonit dollarit aastatel 2001 kuni 2020

(ForeignAssistance.gov, 2023). Lisaks sellele oli Etioopia Lõuna Aafrika Vabariigi, Nigeeria ning Ghana kõrval USA suurim kaubanduspartner. Kokku toimus kaubandustehinguid kahe riigi vahel umbkaudu 585 miljoni dollari väärtuses (USTR, 2022: 9). Niisiis on USA puhul finantsabi andmise üldpilt arengu perspektiivist oluliselt positiivsem kui Hiina puhul.

3. USA JA HIINA OSALUS MULTILATERAALSES ARENGUABIS

Nii USA kui Hiina on osa mitmetest rahvusvahelistest organisatsioonidest, mis kohati ka omavahel vastanduvad. Alljärgnevalt on välja toodud olulisemad organisatsioonid, mille töösse kõnealused riigid multilateraalselt panustavad. Esmalt tuleb juttu USA-st ning sellega tugevalt seotud Bretton Woodsi institutsioonidest ja teistest multilateraalsetest ettevõtmistest. Seejärel käsitlen Hiina ja BRICS-i, Vöö ja Tee algatust ning tegevusi ÜRO-s. Kindlasti on mõlema puhul võimalik käsitleda osalust oluliselt rohkemates multilateraalsetes tegevustes, kuid olen valinud enda hinnangul olulisimad, mis Hiinat ja USA-d ka üksteisest eristavad. Viimases alapeatükis analüüsin USA ja Hiina majanduslikke seoseid Etioopiaga multilateraalselt.

3.1 USA ja rahvusvahelised organisatsioonid

USA on osa mitmetest majanduslikku abi pakkuvatest organisatsioonidest. Tuntumad neist on näiteks Rahvusvaheline Valuutafond (IMF) ja Maailmapank, mis teevad kokku Bretton Woodsi institutsioonid – mõlemad organisatsioonid on asutatud USA-s. USA on nii IMF-i kui Maailmapanga üks suurimaid aktsiaomanikke, mis annab neile väga tugevat mõjuvõimu nende organisatsioonide otsustes (mõningatel juhtudel ka vetoõigust). Hääleõiguslikult on USA-l IMF-is 16,5 protsenti häälest (ehk 831 401 häält) organisatsiooni tegemistes samal ajal, kui Hiinal on hääli vaid 6,08 protsenti (ehk 306 288) (IMF, 2023). Maailmapangas on USA-l võimu 15,4 protsenti häälest (ehk 425 794) ning Hiinal vaid 5,63 protsenti (ehk 155 711) (World Bank, 2023). Osakute hulk on loomulikult seotud investeringutega, rahvusvahelise reservvaraga, mida eri riigid Bretton Woodsi institutsioonides omavad. Peale Külma sõda on USA just Bretton Woodsi institutsioonidele toetunud, et Aafrika riikide majandust turumajanduse ning erasektori tugevdamise läbi parandada.

Robert Wade on USA kontrolli üle Bretton Woodsi institutsioonide tugevalt kritiseerinud. Väidetavalt kontrollib USA nende kaudu oma välispoliitilisi eesmärke, sisendades IMF-i ja Maailmapanga kaudu ülejäänud maailma riikidele, et just vabaturumajanduslik mudel suudab pikas perspektiivis nende riikide majandust enamal määral arendada ning kuidas alternatiivsed institutsioonid ei oleks sääraseks arendamiseks võimelised. Tänu oma mõjuvõimule saab USA ka institutsioonide siseseid teisitimõtlejaid vaigistada (Wade, 2002: 202). Lisaks sellele on USA Maailmapanga ja IMF-i suurim doonor, mis tähendab, et USA ootuseks on, et organisatsioonid suudavad aina kaugeleulatuvamaid probleeme adresseerida. Seejuures vähendab USA pidevalt ja sõltuvalt ametisolevast presidendist Bretton Woodsi institutsioonide rahastust, mis tähendab, et neil puudub reaalsuses võimekus kõiki oma projekte ellu viia. Lisaks sellele lasub Maailmapangal ootus, et nende projektid, mis on enamasti seotud turumajanduse arenguga ning üleüldise majandusliku avatusega, suudavad maailmas vaesust kaotada (Samas: 205). Nagu esimeses peatükis kirjutasin, ei ole *laissez-faire* lähenemisel ja majanduslikul arengul ajaloolist seost, mis tähendab, et ootused Maailmapangale vaesuse kaotamiseks ei pruugigi kunagi vilja kanda. Pigem muudab see taaskord rikkaid rikkamaks ning vaeseid vaesemaks.

1960-1970. aastatel nägid IMF-i ning Maailmapanga „struktuurilise kohandamise programmid“ ette kaubanduse ja finantsasutuste liberaliseerimist, monetarismi, valuuta devalveerimist, riikliku vara erastamist, sotsiaalsektorisse investeringute vähendamist ning üleüldiste riiklike toetuste ning hinnakontrollide eemaldamist. See viis Aafrika riikides iga-aastaselt miljoneid inimesi allapoole vaesusepiiri. Maailmapank on tagantjärele ka nentunud, et struktuurilise kohandamise programmid vedasid vaesemaid alt ning mõjutasid eriti tugevalt just naisi ning lapsi. Need suured läbikukkumised on Aafrika riikide usaldust Bretton Woodsi institutsioonide vastu väga tugevalt õõnestanud, mis teeb Hiina alternatiivina ka atraktiivseks laenupakkujaks (Were, 2018: 5). See demonstreerib mingil määral Bretton Woodsi institutsioonide mõjuvõimu arenguriikide poliitika kujundamises.

Lisaks võtab USA osa ka ÜRO tegevusest, mille üheks osaks on majanduslik abi arenguriikidele. ÜRO üks suuremaid ettevõtmisi oli Aastatuhande Kampaania, mis leidis aset aastatel 2000-2015. Aastatuhande Kampaania võttis eesmärgiks 2015. aastaks ülemaailmse vaesuse kaotamine, kuid eesmärgid täideti vaid limiteeritud eduga. Seetõttu on tänaseks võetud vastu uus Aastatuhande Kampaania, mille eesmärgiks on vaesus kõigis oma vormides aastaks 2030 täielikult ja igaveseks kaotada. Selle eesmärgi täitmise osaks on 17 ülemaailmset eesmärki, mis koosnevad omakorda

169-st väiksemast eesmärgist madalama arengutasemega riikides üle maailma. Seejuures on kande osa nende eesmärkide täitmisel arenguriikidel endil (Basile & Cecchi, 2019: 224-225). Niisiis on tegu justkui arenenud riikide koostöös kokku pandud plaaniga, mille täitmine on vähemarenenud riikide endi teha. See tähendab, et need eesmärgid võivad paiguti olla ka inimkauged, ülevalt alla kirja pandud, sest arenenud riigid ei ole nende koostamise ning elluviimisega ise tihedalt seotud.

Kliima soojenemise vähendamiseks eksisteerib multilateraalseid lepinguid, näiteks Kyoto protokoll, mida USA ise pole ratifitseerinud. Seejuures vastutab USA 22 protsendi ülemaailmsete kasvuhoonegaaside õhku paiskamise eest. Lisaks seisab USA ka üleüldiste lepete vastu, mille eesmärgiks on kliima soojenemist kontrolli alla saada, sest USA hinnangul ei tohi välised faktorid sekkuda riikide kliimaga seonduvasse (Basile & Cecchi, 2019: 225-226). See on antud töö võtmes oluline, sest kasvuhoonegaaside õhkupaiskamine ning sellega tugevalt seotud kliima soojenemine kiirendavad Aafrika mandril kõrbestumist ning üleüldist looduskatastroofide sagedust. Kõrbestumine ja looduskatastroofid hävitavad Aafrika riikide infrastruktuuri ning inimeste kodusid ja elatusallikaid, muutes Aafrika riike piirkonniti elamiskõlbatuteks ning lükates üha rohkem inimesi allapoole vaesusepiiri. Abiprogrammidest ei ole kasu, kui vajadust abile tekitatakse tegelikkuses ulatuslikult juurde. Minu hinnangul pärsib säärane kaudne tegevus tugevalt Aafrika riikide arengut ning ülejäänud maailma riikide püüdlusi seda tagada.

3.2 Hiina ja rahvusvahelised organisatsioonid

Vastukaaluks Bretton Woodsi institutsioonidele moodustavad Hiina, Venemaa, Brasiilia, India ning Lõuna Aafrika Vabariik BRICS partnerluse, mis pakub alates 2015. aastast arenguabi ja laenusid Uue Arengupanga kaudu. Uus Arengupank pakub finantsilist abi infrastruktuuri- ning jätkusuutlike arenguprojektide jaoks eeskätt just BRICS riikidele, kuid on võtnud eesmärgiks arendada oma tegevust ka arenguriikidesse üleüldiselt. Seejuures moodustavad BRICS riigid juba praegu üle kolme miljardi inimese, mis on umbkaudu 40 protsenti maailma riikide populatsioonist. Alates asutamisest on Uue Arengupanga osakuid ostnud peale BRICS riikide näiteks Bangladesh, Egiptus ning Araabia Ühendemiraadid. Uue Arengupanga projektid puudutavad eelkõige transpordisektorit, kuhu on alates 2015. aastast suunatud 10,479 miljardit USA dollarit. Teine suur investeering, 9,016 miljardit dollarit, puudutab Covid-19 hädaabi vahendeid. Alla nelja miljardi

väärtuses investeringuid on läinud nii taastuenergiasse kui veele ning sanitaariale ning alla miljardi keskkonnakaitse, sotsiaalvaldkonda ning digitaalsesse infrastruktuuri (New Development Bank, 2023). See tähendab, et Uue Arengupanga laienedes suureneks nendes valdkondadesse investeringud ka BRICS riikidest madalama arengutasemega riikidesse. See omakorda aga pärsib minu hinnangul nendes riikides industrialiseerimist ning majanduslikku jätkusuutlikkust.

Uue Arengupanga kõrval on BRICS-i osaks ka Aasia Infrastruktuuri Investeerimispank (AIIB), mille suurim osanik on Hiina (31 protsenti). BRICSi puhul on selle töö raames oluline märkida, et Hiina ja India koostöö mudel on kombinatsioon investeringutest, kaubandusest ja abist. Nagu eelnevalt mainisin antakse abi ilma suuremate tingimusteta, kuid tähtis on ka see, et rahalised toimingud käivad läbi riiklike pangandusasutuste, millest suurim on Exim Pank. Seeläbi on Hiina ja India koostöömudel väljaspool OECD arenguabi komitee (DAC) reeglistikku. DAC kontrolli all on kõigi doonorriikide poolt antud ametlike laenude ülestähdamine ning monitoorimine. Hiina ja India mudel on seetõttu ka väga vastuoluline, sest BRICS riike nähakse tihti uute koloniaal jõududena. Samal ajal täidab BRICS kindlasti mingil määral ka oma olulist eesmärki – globaalse lõuna riikide vaheliste suhete edendamist (Basile & Cecchi, 2018: 229). Mõnede hinnangute kohaselt investeeris Hiina Exim Pank 2001 kuni 2010 Aafrika riikidesse 67,2 miljardi USA dollari väärtuses. Samal perioodil andis Maailmapank finantsilist abi 54,7 miljardi eest (Hanauer & Morris, 2014: 25). Minu hinnangul on DAC reeglistikust kõrvalehoidmine hoiatav märk, sest see vähendab organisatsiooni läbipaistvust ja usaldusväarsust. Lisaks sellele tähendab see, et ülemaailmsel organisatsioonidel ja maailma riikidel puudub ülevaade Hiina ja India laenutegevusest, mis pole oluline ainult kontrolli mõttes, aga ka selleks, et hinnata Aafrika riikide laenukoormat.

Hiina Vöö ja Tee algatus on samuti Hiina perspektiivist väga ambitsioonikas multilateraalne ettevõtmine, mille abil võib seletada ka suurel hulgal infrastruktuuri projekte, mida Aafrika riikides rahastatakse. Vöö ja Tee algatus koosneb kahest suuremast komponendist – Siiditee majanduslikust „vööst“, mis ühendab Ida-Aasiat Euroopaga raudteede ning torujuhtmete kaudu. Teine osa, mida nimetatakse 21. sajandi meremajanduslikuks siiditeeks, hõlmab endas aga Aafrika Sarve ning potentsiaalselt ka ülejäänuid Aafrika riike. Kuna projekt on alles ettevalmistusjärgus, on selle mõju Aafrika riikidele ning nende võlakoormale hetkel veel ebaselge, kuid 2017. aasta seisuga on Vöö ja Tee algatusega seotud projekte Aafrika riikides kokku 76 ning 60 protsenti

nendest just transpordisektoris. Seda kõike finantseerisid taaskord Hiina laenu. Lisaks sellele on küsimuseks see, kuidas neid projekte geograafiliselt jaotatakse, sest Hiina huviorbiidis on peamiselt toorainerikkad riigid, mis jätkaks suure osa piirkondadest Vöö ja Tee algatusest välja (Were, 2018: 4). Leian, et Vöö ja Tee algatusele on potentsiaal kiirendada Hiina ja Aafrika riikide vahelisi sõltuvussuhteid, mis mõjuksid Aafrika riikidele kahjulikult. Asjaolu, et suur osa Vöö ja Tee algatusest on teedehitus riikide vahel, viitab sellele, et Hiina objektiiviks on taaskord toorainete import.

Hiina korraldab Hiina-Aafrika Koostööfoorumit, mille esimene kokkusaamine toimus aastal 2000 ning kus osales 44 Aafrika riiki. Koostööfoorumil on sõlmitud mitmeid olulisi kokkuleppeid, seejuures näiteks, et nii Aafrika riikidel kui Hiinal on õigus ise valida, kuidas nad oma riigi siseselt inimõigusi kaitsevad. Paika pandi ka edasise arengukoostöö punktid (Taylor, 2004: 90). 2012. aasta FOCAC kohtumisel osales muuseas ka Aafrika Unioon täieõigusliku liikmena, lootuses FOCAC-i tulevaseid projekte mingil määral koordineerida (Van Staden, Alden & Wu, 2018: 10). Positiivse noodina on Hiina rahvusvaheliselt osalenud ka vaesemate Aafrika riikide võlakoorma kergendamisel ning kohati isegi võlgade kustutamises. Seejuures rõhutab Hiina Rahvavabariik, et nad peavad iseend samuti arenguriigiks ning ka asjaolu, et Hiina antud laenu ei moodusta kontinendi võlakoormast suuremat osa (FOCAC Beijing Summit, 2000). Laenude kustutamise programmi tulemusena kukkus riigivõla osakaal SKP-st Aafrika riikides keskmiselt 30 protsendile. Tänapäevaks on see tõusnud 56 protsendile SKP-st (Were, 2018: 2), mis näitab, et võlgade kustutamisel on vaid lühiajaline efekt. Seda eriti siis, kui laenusid antakse niivõrd kontrollimatult ja mittetasuvatesse sektoritesse kui Hiina seda teeb.

3.3 Multilateraalsed majanduslikud suhted Etioopia näitel

2006. aasta FOCAC kohtumisel lubas toonane Hiina president Hu Jintao Etioopia pealinna, Addis Abbebase ehitada Aafrika Uniooni peakorterit, mis sai valmis aastaks 2012. Selle maksumuseks hinnatakse 127 miljonit USA dollarit, mille Hiina täies mahus ise kinni maksis (Van Staden, Alden & Wu, 2018: 10). Isegi kui tegemist oli multilateraalse ettevõtmisega, et edendada Aafrika Uniooni kuuluvate riikidega suhteid üleüldiselt, andis see Etioopiale sellegipoolest tugeva positsiooni Aafrika riikide hulgas. Lisaks sellele on Hiina Etioopias finantseerinud mitmeid Vöö ja Tee algatusega seotud infrastruktuuri projekte, eelkõige teede- ja raudteedehitust. Etioopia on ka

Aasia Infrastruktuuri Investeerimispanka 77-s liige, kus on eesmärgiks seotud infrastruktuuri projektide laiendamine (EIC, 2017). Multilateraalsed ettevõtmised Etioopias ilmestavad seega ka Hiina üleüldise arenguabi tendentse, mille keskmes on infrastruktuuri loomine, et Aafrika riikidest võimalikult efektiivselt toorainet välja vedada.

Etioopia on IMF-i kuulunud alates aastast 1945. Sellest ajast saati on Etioopial IMF-iga kokkuleppeid olnud kaheksa. IMF-i tehinguid käivad läbi rahvusvahelise reservvara, aidates liikmesriikidel oma riiklikku reservvara täiendada. Tehingud ei käi läbi valuuta kui sellise, vaid SDR-ide ehk eriliste laenuõiguste kaudu. Rahvusvahelist reservvara on võimalik erinevatesse valuutadesse vahetada. Etioopial on alates 2000. aastast sääraseid tehinguid rahvusvahelisest reservvarast olnud 3, kokku 146 410 SDR-i väärtuses. Tänapäevaks on Etioopial tagasi maksta veel 69 026 SDR-i. Tasub märkida, et rahvusvahelisele reservvarale ligipääsemiseks peab abisaajariik spetsiifilistele tingimustele alluma ning lubama IMF-il oma riigi institutsioonidele mitmeid ülevaatusi teha (IMF, 2023).

Maailmapanga alla kuuluv Rahvusvaheline Aenguassotsatsioon on Etioopiale alates 2000. aastast arenguabi andnud üle 26 miljardi ning seda ligi 150-le erinevale projektile, mis on enamjaolt seotud hädaolukorrale kiirreageerimistega. Seda näitavad näiteks investeeringud COVID-19 hädaabisse, üleujutustele reageerimisse, rohutirtsude hädaabisse ning konfliktiaabisse. Lisaks sellele on Maailmapank investeerinud enda „võrdsete teenuste programmi“, linna- ning maapiirkondade tootmise turvavõrgustikesse ning põllumajanduse tootlikkuse suurendamiseks. Maailmapangal on lisaks sellele Etioopiaga veel 42 laenuühingut, ligi 13 miljardi dollari väärtuses, mis on suunatud konfliktihaldusesse, põllumajandusse, haridusse, veele ligipääsu, transporti, tervishoidu ning paljudesse teistesse sektoritesse (The World Bank, 2023). See tähendab, et Maailmapank on suures osas seotud lühiajalise arenguabi ehk humanitaarabiga. Pikaajalisema arenguga tegelevaid programme rahastab Maailmapank vähem.

Koostöös ÜRO ja teiste maailma riikidega andis USA Etioopiale humanitaarabi näiteks 2006. aastal suurusjärgus 300 miljonit USA dollarit, kui Etioopias leidsid aset ulatuslikud üleujutused. 2017. aastal suunas USA koos ÜRO, Euroopa Liidu ning teiste doonorriikidega Etioopiasse umbkaudu 660 miljonit dollarit, mis läks enamjaolt toiduabi, tervishoiu, tervise, hariduse, põllumajanduse ning hädavarjupaiga tagamise alla. 2018 anti ÜRO ja multilateraalsete doonorite kaudu Etioopiale 656 miljonit ning 2019. aastal 641 miljonit ning 2020. aastal 725 miljonit dollarit seal toimunud looduskatastroofidega toimetulekuks, aga ka üleüldiseks arenguabiks, eelkõige

eelmainitud sektoritesse. USA on igal puhul olnud nende ettevõtmiste suurim sponsor samal ajal kui Hiina kas ei panustanud või panustas kaduvvääksel määral. Näiteks 2020. aasta ÜRO abipaketti panustas Hiina vaid 0,3 protsenti kogusummast. Võrdluseks võib välja tuua Soome, kes panustas samasse programmi 0,5 protsenti kogusummast. Tasub mainida, et ettevõtmisi finantseerisid muuhulgas ka Bretton Woodsi institutsioonid (Financial Tracking Service, 2023). Siin on samuti näha humanitaarabi, mida saadetakse vastusena mõnele katastroofile.

Kokkuvõte

Kokkuvõtlikult on nii USA kui Hiina finantsilise abi andmise poliitikas tugevaid puudujäärke. Tulen siinkohal tagasi oma algse uurimisküsimuse juurde - mil määral on USA ja Hiina Aafrikasse suunatud laenude näol tegemist finantsilise abiga, mis toetab arengut inimlähedasest perspektiivist? USA bilateraalne finantsabi on mu hüpoteesiga vastavuses, sest laenusid suunatakse inimlähedasest perspektiivist olulisematesse sektoritesse. Ebavõrdne majanduslik suhe ilmneb aga USA kaubandussuhetes, sest eksporti on tunduvalt rohkem kui importi ning eksport hõlmab enamuses just tooraineid. Laenude andmisel käitub USA minu hinnangul vastutustundlikumalt, näidates seejuures siiski vähe vastutust läbikukkunud arenguprogrammide ees. Lisaks sellele on USA ning sellega seotud Bretton Woodsi institutsioonid Aafrika riikide struktuuralseid muudatusi tugevalt esile kutsunud, mis on neid riike reeglina negatiivselt mõjutanud. On näha, et USA toetab tugevalt omaenda avatud majandusmudelit, kuid *laissez-faire* lähenemisel pole arenguga tõestatud seost, mistõttu pole selle soosimine õigustatud. USA osalus multilateraalsetes arenguabi programmides väljendub eeskätt nende koostöös IMF-i, Maailmapanga ning ÜRO-ga. Viimased kaks nendest institutsioonidest panustavad arengusse eelkõige humanitaarabiga, mis ei mõjuta abisaajariike küll negatiivselt, kuid on mõeldud lühiajaliste probleemide lahendamiseks.

Hiina Rahvavabariigi suurimad laenud ja toetused suunatakse transpordi-, kommunikatsiooni- ning kaevandussektoritesse. Minu töös on neid sektoreid käsitletud negatiivselt eriti sellepärast, et samaväärset finantsabi ei suunata inimlähedase arengu perspektiivist olulistesse sektoritesse ning investeeringud eelmainitud sektoritesse tekitavad eksploateerimisel põhinevaid sõltuvussuhteid doonori ja abisaajariigi vahel. Eksploateerimist tõendab ka asjaolu, et Hiina impordib Aafrika riikidest tooraineid, eeskätt naftat ning metallimaake. Aafrika riikidesse saadetakse aga tagasi

Hiina tööstustes toodetud valmiskaupu. Lisaks sellele muudavad skeptiliseks Hiina laenude andmise tingimused, mille hulka kuuluvad konfidentsiaalsus ja kontod Aafrika riikide pankades kui tagatis. Kuigi Hiina osalus multilateraalses arenguabis on hetkel veel väike, võib prognoosida selle mõju ulatuslikku kasvu BRICS-i Uue Arengupanga ning Vöö ja Tee algatuse läbi. Hiina on selles aspektis üks suurimaid finantsabi pakkujaid maailmas. Niisiis peab mu hüpotees paika ning Hiina arenguabi mõjub võrreldes USA-ga Aafrika riikidele kahjulikumalt.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Allikad

FOCAC Beijing Summit: „*Program for China-Africa Co-operation in Economic and Social Development*“, 2000

Kättesaadav: International Institute for Sustainable Development: „Chinese Outward Investment: An emerging policy framework. A Compilation of primary resources“, toim. Nathalie Bernasconi-Osterwalder, Lise Johnson, Jianping Zhang, IISD & IIER, 2013, lk. 227-233

The Chinese Government's „*Eight Principles for Economic Aid and Technical Assistance to Other Countries*“ Enlai Zhou, 1964.

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/chinese-governments-eight-principles-economic-aid-and-technical-assistance-other-countries/>

Kasutamise kuupäev: 25.04.2023

Zhao Ziyang: „*China's Four Principles of Economic and Technological Co-Operation*“, 1983

Kättesaadav: International Institute for Sustainable Development: „Chinese Outward Investment: An emerging policy framework. A Compilation of primary resources“, toim. Nathalie Bernasconi-Osterwalder, Lise Johnson, Jianping Zhang, IISD & IIER, 2013, lk. 1-2

Kirjandus

Acemoglu, Daron; Johnson, Simon; Robinson, James A.: „*The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation*“, The American Economic Overview, Vol. 91, Nr. 5, 2001, lk. 1369-1401

Ahiakpor, James C. W.: „*The Success and Failure of Dependency Theory: The Experience of Ghana*“, International Organization, Vol. 39, Nr. 3, 1985

Basile, Elisabett; Cecchi, Claudio: „*Will the BRICS Succeed in Leading the Way to Sustainable Development?*“ Rivista Di Studi Politici Internazionali, Vol. 85, Nr. 2 (338), 2018, lk. 223–234

Coles, Ashley R.: „*The Messy Business of Ordering: The Impacts of Urban Redevelopment in Manizales, Colombia - The Logic of Ordering: Modernist Development Strategies*“, Lincoln Institute of Land Policy, 2012

Collier, Paul; Dollar, David: „*Development Effectiveness: What have We Learnt?*“, The Economic Journal, Vol. 114, Nr. 496, 2004, lk. F244-F271

Cooper, Frederick: „*Africa since 1940: The past of the present*“, Cambridge University Press, 2002, Cambridge

Cooper, Frederick: „*Writing the History of Development*“, Journal of Modern European History, Vol. 8, Nr. 1, 2010

Davies, Ken: „*China Investment Policy: An Update*“, OECD Working Papers on International Investment, 2013

Easterley, William; Pfütze, Tobias: „*Where Does the Money Go? Best and Worst Practices in Foreign Aid*“, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 22, Nr.2, 2003, lk. 23-48

Easterly, William: „*Can Foreign Aid Buy Growth?*“, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 17, Nr. 3, 2003, lk. 23-48

Easterly, William: „*Was Development Assistance a Mistake?*“, The American Economic Review, Vol. 97, Nr. 2, 2007, lk. 328-332

Easterley, William: „*The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*“, Penguin Press, 2006

Gelpern, Anna; Horn, Sebastian; Morris, Scott; Parks, Brad; Trebesch, Christoph: „*How China Lends: A Rare Look into 100 Debt Contracts with Foreign Governments*“, Peterson Institute for

International Economics, Kiel Institute for the World Economy, Center for Global Development, AidData at William & Mary, 2021

Hanauer, Larry; Morris, Lyle J.: „*Chinese Engagement in Africa: Drivers, Reactions and Implications for U.S. Policy - How China-Africa Relations have Developed*“, RAND Corporation, 2014, lk. 19-44

Hanso, Hannes: „*Maailmarevolutsioonist Majandusliku Ekspansionismini*“, Diplomaatia, Nr. 70, 2009

Hentz, James J.: „*Africa in International Politics - External Involvement on the Continent: The contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa*“, toim. Taylor, Ian; Williams, Paul, Routledge, 2004, New York

International Institute for Sustainable Development: „*Chinese Outward Investment: An emerging policy framework. A Compilation of primary resources*“, toim. Nathalie Bernasconi-Osterwalder, Lise Johnson, IIER, Jianping Zhang, 2013

July, Robert W.: „*A History of the African People*“, Charles Scribner's Sons, 1970

Nugent, Paul: „*Africa Since Independence*“, Palgrave Macmillan, 2004, New York

Parts, Eve: „*Arenguökonomika*“, Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000, Tartu

Rekiso, Zinabu Samaro: „*The Economics of Late Development, Industrialization and Economic Integration: with Case Studies of Ethiopia*“, TTÜ Kirjastus, 2018, doktoritöö

Schmidt, Elizabeth: „*Foreign Intervention in Africa: From the Cold War to the War on Terror*“, Cambridge University Press, 2013, New York

Taylor, Ian; Williams, Paul: *“Africa in International Politics - External Involvement on the Continent”*, Routledge, 2004, New York

Taylor, Ian: *„Africa in International Politics: External Involvement on the Continent - The “All-Weather Friend”? Sino-African Interaction in the Twenty-first Century“*, Toim. Taylor, Ian; Williams, Paul, Routledge, New York

Van Staden, Cobus; Alden, Chris; Wu, Yu-Shan: *„In the Driver’s Seat?: African Agency and Chinese Power at FOCAC, the AU and the BRI“*, South African Institute for International Affairs, 2018

Wade, Robert H.: *„Bridging the Digital Divide: New Route to Development or New Form of Dependency?“*, Global Governance, Vol. 8, Nr. 4, 2002

Wade, Robert H.: *„US Hegemony and the World Bank: The Fight Over People and Ideas“*, Review of International Political Economy, Vol. 9, Nr. 2, 2002

Were, Anzette: *„Debt Trap?: Chinese Loans and Africa’s Development Options“*, South African Institute for International Affairs, 2018

Worger, William H.; Clark, Nancy L.; Alpers, Edward A.: *„Africa and the West – A Documentary History from the Slave Trade to Independence“*, The Oryx Press, 2001, Phoenix

Käsikirjalised uurimused

Küngas, Silver: *„Neokolonialism Hiina Rahvavabariigi Moodi? Aafrika näitel“*, Tartu Ülikool, 2012, bakalaureusetöö

Jürgenson, Helika: *„Hiina Rahvavabariigi majanduslikud ja poliitilised huvid Aafrikas alates 1955. aastast“*, Tartu Ülikool, 2011, bakalaureusetöö

Pallo, Karl-Hendrik: „*Call it neocolonialism: Correlation between Chinese economic investment and crime, corruption, gas, oil and the level of democracy in Sub-Saharan Africa*“, Tartu Ülikool, 2017, bakalaureusetöö

Internet

Boston University Global Development Policy Center: „*Chinese loans to Africa database*“, 2020

[/https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/](https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/)

Kasutatud: 26.04.2023

Ethiopian Investment Commission: „*Chinese Firms Invest U.S. 4 billion in Ethiopia in 2 Decades*“, 2017

[/https://www.investethiopia.gov.et/index.php/news-resources/news-and-events/462-ethiopia-chinese-firms-invest-u-s-4-billion-in-ethiopia-in-2-decades.html/](https://www.investethiopia.gov.et/index.php/news-resources/news-and-events/462-ethiopia-chinese-firms-invest-u-s-4-billion-in-ethiopia-in-2-decades.html/)

Kasutatud: 19.05.2023

Financial Tracking Service: „*Humanitarian Aid Contributions*“, 2023

[/https://fts.unocha.org/](https://fts.unocha.org/)

Kasutatud: 10.05.2023

ForeignAssistance.gov: „*Dashboard*“, U.S. Department of State; USAID, 2023

[/https://www.foreignassistance.gov/](https://www.foreignassistance.gov/)

Kasutatud: 07.05.2023

IMF: „*Ethiopia: History of Lending Commitments as of January 31, 2000*“, 2023

[/https://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberkey1=290&date1Key=2000-01-31/](https://www.imf.org/external/np/fin/tad/extarr2.aspx?memberkey1=290&date1Key=2000-01-31/)

Kasutatud: 10.05.2023

IMF: „*IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors*“, 2023

[/https://www.imf.org/en/About/executive-board/members-quotas#U/](https://www.imf.org/en/About/executive-board/members-quotas#U/)

Kasutatud: 05.05.2023

New Development Bank: „*Projects*“, 2023

[/https://www.ndb.int/projects/](https://www.ndb.int/projects/)

Kasutatud: 07.05.2023

OECD: „Aid (ODA) disbursements to countries and regions [DAC2a]“, 2023

[/https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=Table2A#/](https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=Table2A#/)

Kasutatud: 07.05.2023

Office of the United States Trade Representative (USTR): „*African Growth and Opportunity Act (AGOA)*“, 2023

[/https://ustr.gov/issue-areas/trade-development/preference-programs/african-growth-and-opportunity-act-agoa/](https://ustr.gov/issue-areas/trade-development/preference-programs/african-growth-and-opportunity-act-agoa/)

Kasutatud: 10.05.2023

Todd, Felix: „*How Africa’s Gibe III dam is ravaging Ethiopia’s indigenous population*“, NS Energy, 2019

[/https://www.nsenergybusiness.com/features/africas-gibe-iii-dam-ethiopia-indigenous//](https://www.nsenergybusiness.com/features/africas-gibe-iii-dam-ethiopia-indigenous//)

Kasutatud: 25.04.2023

The World Bank: „The World Bank in Ethiopia: Overview“, 2023

[/https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview/](https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview/)

Kasutatud: 10.05.2023

The World Bank: „*Voting Powers: International Bank for Reconstruction and Development*“, 2023

[/https://www.worldbank.org/en/about/leadership/votingpowers/](https://www.worldbank.org/en/about/leadership/votingpowers/)

Kasutatud: 05.05.2023

UNDP Human Development Reports: „*Human Development Insights*“, 2023

[/https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks/](https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks/)

Kasutatud: 26.04.2023

UNICEF: „*In wake of Cyclone Freddy, amid disruption to critical services, cholera surges in Mozambique*“, 2023

[/https://www.unicef.org/press-releases/wake-cyclone-freddy-amid-disruption-critical-services-cholera-surges-mozambique/](https://www.unicef.org/press-releases/wake-cyclone-freddy-amid-disruption-critical-services-cholera-surges-mozambique/)

Kasutatud: 17.04.2023

UN Statistics Department: „*End Poverty in All Its Forms Everywhere*“, 2022

[/https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/goal-01/](https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/goal-01/)

Kasutatud: 19.05.2023

United States Trade Representative: „*2022 Biennial Report on the Implementation of the African Growth and Opportunity Act*“, 2022

[/https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2022/2022AGOAImplementationReport.pdf/](https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2022/2022AGOAImplementationReport.pdf)

Kasutatud: 19.05.2023

World Health Organization: „*Millenium Development Goals*“, 2018

[/https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/millennium-development-goals-\(mdgs\)/](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/millennium-development-goals-(mdgs))

Kasutatud: 19.05.2023

Resumé

“Comparison of Development Aid Given by the People's Republic of China and the United States to African Countries in Recent History with a Case Study of Ethiopia“

This thesis analyzes two development aid donor countries, the United States’, and China’s bilateral and multilateral aid to African Countries, with a case study of Ethiopia. The central question regarding development is whether or not the aid provided is important from the human perspective. Human perspective in this thesis suggests that development aid is provided to sectors, which enhance human development areas, such as education, health, sanitation as well as industrialization. Financing projects in those sectors is considered a positive contribution to human development. Consequentially, aiding infrastructure projects (such as building roads and railways), info- and communication projects, and mining projects, has a negative effect on human development. Instead, this helps drain African countries of their rich natural resources and creates a dependency on foreign produce. Hence, I have measured the amount of loans and grants, which each donor country provides for African countries, Ethiopia in particular, analyzing the sectors where the money goes. This way, I can draw conclusions on how much of financial aid is sent to sectors important from a human perspective and how much to sectors considered negative.

The thesis is divided into three chapters, the first being devoted to the theoretical part my work. The various concepts of development are explored, and the term human development is defined. My thesis thereafter discusses development theories, which exist in relation to African countries. Furthermore, I explain whether and how development aid works and what should be avoided when providing development aid. The second chapter is about bilateral aid – what historic tendencies of bilateral development aid are visible for the donor countries and how have historic relations developed with African countries. I also explain the conditions each donor country has for giving development aid. Lastly, I analyze the bilateral relations of the PRC and USA with Ethiopia. My final chapter is dedicated to multilateral aid projects – which international organizations is each donor country a part of and to what extent. I then again analyze these multilateral relations with the case study of Ethiopia.

Both the US and China are a part of multiple bilateral and multilateral arrangements with African countries, including Ethiopia. Bilaterally, China has become one of the world’s largest bilateral

donors, accounting to roughly 14% the total debt amount of African countries. During the years 2000-2020, China supplied Africa with loans worth 159,9 billion US dollars – 46,8 to transport, 40,5 to energy, 18 to mining. Loans that contribute to human development make up a mere 15,9 billion US dollars. This suggests that Chinese loans to African countries promote their own trade interests, helping deplete Africa of its resources. Additionally, Chinese contracts often have extensive confidentiality clauses, and they tend to use off-shore accounts in African banks as collateral for their loan payments. What attracts African countries to Chinese loans are the clauses, which promise low interest, extended repayment periods and non-involvement in the country's politics. At the same time, China can demand repayment in case of a political fallout between parties of contract. China's relations with Ethiopia confirm a wider trend of their overall financial investments. During 2000-2020, China has provided 13,7 billion dollars of financial aid to Ethiopia – 4,8 to transport, 3,2 to energy, 3,1 to info-communication technology and a mere 2,1 billion to industry and 331 million to water supplies. Hence, bilaterally, China's development aid mostly does not promote human development, but China's own interests. Multilaterally, the role of BRICS and the New Development Bank is yet to be determined. China's Belt and Road initiative is also a multilateral driver of building infrastructure, which means it mainly also promotes Chinese own interests.

USA has provided Africa with 188,9 billion dollars of financial aid. In the case of Ethiopia, the total sum of financial aid is 13,6 billion dollars, of which 1,2 to food aid, 958 million to education, 3,7 billion to health and 858 million to the economic sector. Moreover, 146 million dollars were sent to improve democracy, human rights, and governance. The bigger picture here looks a lot more promising since the financial aid has mostly been sent to sectors, which have a positive effect on human development. However, US trade statistics show that trade is balanced towards imports from Africa. The main import articles include precious metals and petroleum, which is thus similar to Chinese imports. Additionally, US involvement in multilateral aid projects, mainly with Bretton Woods institutions, historically indicate a negative impact on the recipient country's economy. United States as the largest shareholder of both the IMF and World Bank uses these institutions as an instrument to promote their own global interests to create an all-inclusive market economy and an open trade with African countries. However, this *laissez-faire* approach has historically shown no correlation with eradicating poverty and aiding development. Moreover, Bretton Woods institutions were the main drivers of extensive structural adjustment programs for African

countries, which deepened their economic issues. Hence, this thesis deems the role of US and Bretton Woods institution in providing development aid as extensively negative. Nevertheless, compared to China, the US and Bretton Woods institutions still send more development aid to sectors important from a human perspective.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Solveig Niitra

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „*Hiina Rahvavabariigi ja Ameerika Ühendriikide Poolt Aafrika Riikidele Lähiajaloos Antud Arenguabi Võrdlus Etioopia Näitel*“, mille juhendaja on Karin Veski, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Solveig Niitra

19.05.2023